

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Spruk

Posredna vs. neposredna demokracija

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Spruk

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

Posredna vs. neposredna demokracija

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

Posredna vs. neposredna demokracija

Razprave o demokraciji se znotraj politične teorije odvijajo že zelo dolgo časa. Trditev, da demokracije ni nikoli preveč, je še kako aktualna tudi dandanes, ko se odvijajo pomembne razprave o aktualni krizi in o tem kam si pravzaprav sploh želimo priti. Pri vsem tem tako ali drugače spoznavamo lastnosti sodobnih predstavniških oziroma posrednih demokracij, iščemo njihove pomanjkljivosti in načrtujemo boljše koncepte, ki bi podali kvalitetnejše odgovore na aktualna vprašanja. Pogosto se pri tem sklicujemo tudi na okrepljene mehanizme neposredne demokracije, ki bi prispevali k večji stopnji legitimnosti sprejetih odločitev. Ti mehanizmi naj spodbujajo aktivno državljanstvo in s tem vključevanje kar čim večjega števila ljudi k politični participaciji. Po drugi strani pa je jasno, da oblike neposredne demokracije ne zmorejo zadovoljivo povsem nadomestiti predstavniške demokracije, zato naj se med obema konceptoma vzpostavi ravnovesje. Magistrsko delo ponuja deskriptivno analizo demokracije in njenih glavnih teoretskih nastavkov – posredne in neposredne demokracije. Pričujoče magistrsko delo naj zato služi kot svojevrsten prispevek k aktualnim razpravam v družbi.

Ključne besede: demokracija, posredna demokracija, neposredna demokracija.

Indirect vs. Direct Democracy

The discussion about democracy within political theory held for a very long time. The claim that democracy is never enough is how topical these days, too, when they held important discussions on the current crisis and on where you actually want to get even. In this way or another, getting to know the properties of modern representative democracies, we are looking for indirect or their shortcomings and we are planning better concepts that would give answers to current issues down, quality improves. Often this is referenced on the enhanced mechanisms of direct democracy, which would contribute to greater legitimacy of the decisions taken. These mechanisms are to promote active citizenship and to integrate that as many people as to political participation. On the other hand, it is clear that the forms of direct democracy are not entirely satisfactorily replace the representative democracy and, therefore, to establish a balance between the two concepts. Dissertation offers descriptive analysis of democracy and its main theoretical attachments – indirect and direct democracy. The present dissertation should therefore serve as a contribution to current debates in society.

Keywords: democracy, indirect democracy, direct democracy.

KAZALO

1 UVOD	5
1.1 RELEVANTNOST MAGISTRSKEGA DELA	5
1.2 CILJI, RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN HIPOTEZA	6
1.3 METODOLOGIJA	6
2 DEMOKRACIJA	7
2.1 DEFINICIJA	7
2.2 MODELI DEMOKRACIJE	12
2.2.1 Klasična demokracija	12
2.2.2 Zaščitniška demokracija	14
2.2.3 Razvojna demokracija	15
2.2.4 Ljudska demokracija	16
2.2.5 Liberalna demokracija	17
2.2.6 Kritika liberalne demokracije	18
3 POSREDNA DEMOKRACIJA	22
3.1 IZVOR IDEJE PREDSTAVNIŠTVA	22
3.2 POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO	28
3.2.1 Formalni pogledi na predstavništvo	29
3.2.2 Deskriptivno predstavništvo	35
3.2.3 Simbolično predstavništvo	36
3.3 POLITIČNE STRANKE IN POSREDNA DEMOKRACIJA	37
4 NEPOSREDNA DEMOKRACIJA	40
4.1 IZVOR NEPOSREDNE DEMOKRACIJE	40
4.2 KAJ JE NEPOSREDNA DEMOKRACIJA?	41
4.3 IZZIVI NEPOSREDNE DEMOKRACIJE	43
4.4 NEPOSREDNA DEMOKRACIJA V REPUBLIKI SLOVENIJI	45
5 ZAKLJUČEK	49
6 LITERATURA	51

1 UVOD

»Demokracija je v tem, da izbereš svoje diktatorje, potem ko so ti povedali tisto, kar ti misliš, da hočeš slišati.« Alan Coren (Wikipedia 2013a)

1.1 RELEVANTNOST MAGISTRSKEGA DELA

Zgornji citat že pokojnega angleškega humorista, satirika in pisatelja sem po skrbnem premisleku vključil v pričujoče magistrsko delo. Lahko bi si izbral kakega bolj poznanega avtorja, ki je imel oziroma ima povedati kaj bolj optimističnega o predstavnstvu in demokraciji, vendar sem ocenil, da bi se z gornjim citatom utegnilo strinjati veliko število mojih sodržavljanek in sodržavljanov. O demokraciji, takšni ali drugačni, se sploh v zadnjem času sprašujejo mnogi posamezniki. Tako strokovnjaki, ki se znanstveno raziskovalno ukvarjajo s to problematiko kot tudi povsem običajni sodržavljanji, ki posebnih strokovnih znanj nimajo. Pojavlja se veliko vprašanj in zdi se, da je teh vprašanj zaenkrat več kot pa odgovorov, ki bi se zdeli zadovoljivi. Kaj je demokracija? Zakaj je pomembno, da jo imamo? Kakšne so njene prednosti in pomanjkljivosti? Kakšne oblike demokracije poznamo? To je le nekaj aktualnih vprašanj. V pričujočem delu ne bom dokazoval pravilnosti zgoraj navedenega citata. Sam ga dojemam kot cinizem, kateremu bi se marsikdo nasmejal, marsikoga pa bi tudi spodbudil k razmisleku o aktualnih vprašanjih. Sam sodim med slednje. Z zapisanim se ne strinjam, je pa ta citat dovolj provokativen, da me je spodbudil k razmisleku.

Dejstvo je, da živimo v časih, ki od nas terjajo določene premisleke. Sem sodi tudi razmislek o naravi sodobne demokracije. Zajc (2013) izpostavlja kot enega najpomembnejših izzivov za politologijo v Sloveniji ravno vprašanje kako povezati predstavniško oziroma posredno demokracijo z oblikami neposredne demokracije. Gre torej za vprašanje povezovanja modernega koncepta demokracije, to je predstavnstva, z klasičnim konceptom demokracije, to je spodbujanje aktivnega državljanstva in s tem večje vloge državljanov v procesih odločanja o javnih zadevah.

1.2 CILJI, RAZISKOVALNO VPRAŠANJE IN HIPOTEZA

Razprave o demokraciji so nekaj kar že dolgo zaposluje različne strokovnjake, od politologov, pravnikov do filozofov in še bi lahko naštevali. Še posebno v tem času so precej intenzivne, saj se zdi, da liberalno – demokratični koncept več ne ponuja zadostnih rešitev na porajajoče se težave. Vse več ljudi zahteva večji vpliv na odločanje o javnih zadevah in tu pridemo do bistva mojega raziskovalnega vprašanja. Slednje se glasi: *»Kako kombinirati dva navidezno izključujoča se koncepta, posredno in neposredno demokracijo.«* Cilji, ki so seveda povezani z raziskovalnim vprašanjem, pa so sledeči:

- predstaviti pomembnost demokracije za sodobne družbe,
- predstaviti značilnosti liberalne demokracije, ki je v današnjem svetu prevladujoča,
- predstaviti nekatere koncepte, ki kritično obravnavajo liberalno demokracijo,
- predstaviti značilnosti koncepta posredne demokracije,
- predstaviti značilnosti koncepta neposredne demokracije.

Hipoteza, ki jo bom v sklepu pričujoče magistrske naloge bodisi potrdil bodisi ovrigel, pa se glasi: *»Koncepta posredne in neposredne demokracije se ne izključujeta, temveč se v modernih državah ustrezno dopolnjujeta.«*

1.3 METODOLOGIJA

Pričujoče magistrsko delo se bo uvrščalo med teoretska dela. S pomočjo deskriptivne metode raziskovanja in s pomočjo analiziranja določenih primarnih in sekundarnih virov, bom zasledoval zgoraj navedene cilje, predvsem pa bom v zaključku te pričujoče naloge poizkušal odgovoriti na izziv, ki ga ponuja zastavljena hipoteza.

2 DEMOKRACIJA

»Demokracija je najslabša oblika vladavine razen vseh tistih oblik, ki so bile od časa do časa preizkušene.« Winston Churchill (Wikipedia 2013b)

2.1 DEFINICIJA

Postaviti definicijo demokracije se zdi prvovrstni izziv. Enotne definicije seveda ni, pa vendar se zdi, da se mnogi politiki in politične stranke sklicujejo nanjo. V imenih političnih strank pogosto najdemo besedo »demokracija«, »demokratska«, »demokrati« ipd. Ko politiki predstavljajo in zagovarjajo lastno ravnanje oziroma ravnanje njihovih strankarskih kolegov, pogosto pri tem uporabljajo besedo »demokratsko« ali besedno zvezo »v skladu z demokratskimi standardi« ipd. Na termin »demokracija« očitno niso imune niti evidentno nedemokratske države tega sveta. Države, ki torej ne izpolnjujejo osnovnih pogojev za to, da bi se lahko tako imenovali, so se poimenovali za demokratske. Lep primer tovrstnega absurda je Severna Koreja, katere voditelji so v uradno ime države dodali še »Demokratska Ljudska Republika«. Lahko si predstavljamo, da si v tej državi koncept demokracije predstavljajo precej po svoje. Zagotovo se da zatrditi, da percepcija demokracije v tej državi nima prav nič skupnega z percepcijo demokracije in demokratskega ravnanja v severnih in zahodnih državah tega sveta.

Do težnje po enotni definiciji demokracije je prišlo po kolapsu komunističnih sistemov v vzhodni Evropi leta 1989. Takrat se je začelo opuščanje različnih pridevnikov, ki so prej stali pred terminom demokracija, na primer »ljudska« ali »vodena«, hkrati pa je tudi prišlo do poenotenja mnenj o tem kateri so minimalni pogoji, ki jih neka država mora izpolniti, da bi se lahko vključila v elitni klub demokratskih držav. Pred tem obdobjem so se številni strokovnjaki celo izogibali uporabi termina »demokracija«, saj je bilo konceptualnih neznank enostavno preveč. Robert Dahl je celo osnoval nov termin »poliarhija«, s čimer je želel v diskurz uvesti več konceptualne natančnosti (Schmitter in Karl 1991). Sčasoma je termin »demokracija« postal najbolj uporabljeni pojem v svetu javnih zadev (Crick 2005). Dandanes ima demokracija pozitiven prizvok. Gre za enega osrednjih konceptov v političnem diskurzu.

Ljudje nanjo pomislijo in jo izgovorijo kadar se borijo za svobodo in boljše življenje (Schmitter in Karl 1991).

Termin »demokracija« in klasični koncept demokratične vladavine ima svoje temelje v antični Grčiji. Termin izvira iz grške besede *kratos*, kar pomeni oblast oziroma vladavina. Beseda torej pomeni vladavino *demos*a oziroma vladavino ljudstva. V nasprotju z moderno rabo tega termina, pa v antični Grčiji ni pomenila nekaj pozitivnega. Imela je pejorativni pomen. Bolj kot vladavino ljudstva je ta termin opisoval vladavino neizobražene, neuke mase. Mnogi pomembni misleci tistega časa so demokracijo videli kot nevarnost – bila naj bi celo sovražnica svobode in modrosti. Skozi zgodovino je bil navzoč strah pred demokracijo, saj naj bi imela vse pogoje za to, da se sprevrže v vladavino drhali. Pejorativni pomen se je demokracije držal še vse do dvajsetega stoletja (Heywood 2004; Heywood 2007). Heywood (2007) navaja naslednje pomene, ki so se nanašali na demokracijo:

- sistem vladavine revnih in tistih brez privilegijev,
- oblika vladavine v kateri si ljudstvo vlada samo in za to ne potrebuje poklicnih politikov in javnih funkcionarjev,
- družba, ki temelji na enakosti in ne na hierarhiji,
- sistem socialne države in redistribucije z namenom manjšanje družbene neenakosti,
- sistem v katerem se odločitve sprejemajo na podlagi koncepta večine,
- sistem, ki varuje pravice manjšin s tem, da ustvari zavore v vladavini večine,
- način, ki prinaša dodeljevanje javnih funkcij preko kompetitivnega boja za volilne glasove,
- sistem vladavine, ki služi interesom ljudstva ne glede na participacijo v političnem življenju.

Demokracija predstavlja sistem, ki ureja odnose med vladajočimi in vladanimi. Obstaja več vrst demokracije, delovanje demokracij pa je usodno odvisno od družbeno – ekonomskih pogojev, državnih struktur in prakse sprejemanja javnih politik (Schmitter in Karl 1991). Seymour Martin Lipset (2003) je tako postavil tezo, da je demokracija neločljivo povezana z ekonomskim razvojem. Demokratične države naj bi imele višjo stopnjo bogastva, industrializacije, urbanizacije in izobrazbe kot nedemokratične države. Kot indice bogastva je določil naslednje kriterije: bruto družbeni proizvod per capita, število oseb na eno motorno vozilo, število zdravnikov na tisoč prebivalcev, število radijev, časopisov in telefonov na tisoč

prebivalcev. Kot indice industrializacije je določil odstotek zaposlenih v kmetijstvu in per capita komercialno proizvedene energije. Kot indice urbanizacije je določil odstotek populacije, ki živi v mestih z 20.000 prebivalci in več, odstotek prebivalstva, ki živi v mestih z 100.000 prebivalci in več in odstotek tistih, ki živijo v okolju, ki ustreza standardu metropolitanskih mest. Kot indice izobrazbe pa je določil stopnjo pismenosti in stopnjo vpisa prebivalstva na osnovnošolski, srednješolski in visokošolski nivo. Pri vsaki kategoriji posebej se je izkazalo, da so v prednosti demokratične države. Lipset demokracijo opisuje kot politični sistem, ki zagotavlja ustavne možnosti za zamenjavo nosilcev oblasti, ter kot mehanizem, ki omogoča največji možni vpliv ljudstva na odločanje s tem, ko izbirajo med kandidati za politične funkcije na kompetitivnih volitvah.

Lipset je svojo definicijo demokracije izpeljal iz definicije Josepha Schumpetra, ki velja za enega najvplivnejših teoretikov dvajsetega stoletja. Schumpeter (2003) demokracijo definira kot institucionalni dogovor za sprejemanje političnih odločitev na podlagi katerega posamezniki pridobijo moč odločanja s tekmovanjem za volilne glasove. Skladno s to definicijo avtor ugotavlja, da parlamentarne monarhije, kot na primer Velika Britanija, izpolnjujejo pogoje za demokratični status, medtem ko ustavne monarhije¹, zaradi prevelikih pooblastil pri imenovanju funkcionarjev, teh pogojev ne izpolnjujejo.

Nadalje Przeworski (2003) demokracijo dojema predvsem kot varnostni mehanizem. Demokracija je pomembna, ker preko volitev omogoča zamenjavo oblasti brez nasilja. Volitve so torej nekakšen substitut za nasilje. Avtor politiko očitno dojema kot izključno konfliktno družbeno dejavnost, saj opozarja na temeljno značilnost volitev – ustvarjanje zmagovalcev in poražencev. Vladanje torej ne pomeni nič drugega kot vsiljevanje odločitev zmagovalcev poražencem. Tu se zastavi vprašanje zakaj poraženci spoštujejo odločitve zmagovalcev? Zakaj ne izpodbijajo vladavine zmagovalcev? Avtor poudarja, da je spoštovanje volilnih rezultatov v interesu tako zmagovalcev kot poražencev, saj je jasno, da so, ob upoštevanju pošteno izpeljanih volitev, poraženci v manjšini in jim tudi nasilje ne bi prineslo zelene zmage. Volitve torej pomenijo konflikt brez nasilja. Engels je za volitve uporabil metaforo papirnatega kamna.

---

¹ Avtor je uporabil termin »ustavna monarhija«, kar bi lahko bilo problematično. Status ustavne monarhije ima danes tudi Velika Britanija, čeprav gre de facto za parlamentarno monarhijo. Ustreznejši izraz, v kontekstu, ki ga je uporabil avtor, bi bil »absolutna monarhija«.

Iz gornjih definicij izhaja, da so v demokraciji ključni institucionalni dogovori, ki temeljijo na ustavnih in zakonskih normah. Slednji določajo merila in načine kako posameznik lahko pridobi javno funkcijo. Pomembno je, da tovrstne dogovore podpira in se jih drži velika večina "družbenih deležnikov", saj je od tega odvisna stabilnost demokratičnih družb. Iz definicije Adama Przeworskega izhaja, da bi morebitne nepravilnosti pri izvedbi in spoštovanju teh pravil lahko vodile v nasilne akcije tistih, ki bi iz procesov izšli kot poraženci. Oblastniki, demokratični in nedemokratični, torej posamezniki, ki jim je bila poverjena avtoriteta za podajanje legitimnih zahtev drugim osebam, se med seboj razlikujejo v predpisih na podlagi katerih so bili izvoljeni in pa glede na njihovo odgovornost za lastno delovanje. Na to kaže tudi definicija Marijana Pavčnika: »V demokraciji kot obliki države je razmerje med državno organizacijo in družbo ustavnopravno institucionalizirano in mora omogočati, da državljani na delovanje državne organizacije vplivajo, jo nadzirajo in uveljavljajo njeno odgovornost. Od stopnje teh vplivov in dejanskih možnosti, da se uresničujejo, je odvisna tudi razsežnost demokracije.« (Pavčnik in drugi 2006, 106)

Pri delovanju oblastnikov se pojavlja pomembno vprašanje določitve javnega prostora znotraj katerega se sprejemajo zavezujoče kolektivne odločitve, ki jih državna oblast izvaja s pomočjo prisilnih aparatov. Liberalna koncepcija demokracije favorizira ozko določen javni prostor, saj se s tem ustvarja več maneverskega prostora za svobodno delovanje posameznika. Na drugi strani socialistična oziroma socialnodemokratska koncepcija praviloma zagovarja razširitev javnega prostora, predvsem preko okrepitve regulacijske moči države in tudi kolektivnega lastništva lastnine. Nobena izmed navedenih koncepcij ne more biti vnaprej prepoznana kot bolj demokratična od druge. Torej, ukrepi za krepitev zasebnega sektorja niso manj demokratični od ukrepov, ki krepijo javni sektor. Sta pa potencialno nevarni obe koncepciji, če se jih prižene do ekstremov. Liberalna koncepcija lahko privede do uničenja zadovoljevanja kolektivnih potreb in izvajanja legitimne avtoritete, medtem ko socialistična koncepcija lahko privede do uničenja zadovoljevanja individualnih potreb in nadziranja nelegitimnih odločitev oblasti (Schmitter in Karl 1991).

Robert Dahl je v svoji knjigi *A Preface to Democratic Theory* razdelal tako imenovani proceduralni minimum, ki mora obstajati v vsaki moderni politični demokraciji. Avtor si ni delal iluzij, da je njegov koncept poliarhije pravilen. Še več, v knjigi zapiše, da je njegova teorija poliarhije »netočno, nepopolno, primitivno urejanje zakladnice znanja o demokraciji.« (Dahl 2006, 84). Njegov cilj je bilo prispevati k prihodnjemu odkritju zadovoljive teorije o

politični enakosti. Načelo politične enakosti je torej osrednji element vsakršne demokratične teorije. Dahl je poliarhijo definiriral kot politični sistem, ki združuje naslednje karakteristike:

- nadzor nad vladnimi odločitvami o javnih politikah je v ustavni pristojnosti izvoljenih predstavnikov ljudstva,
- izvoljeni predstavniki ljudstva so izbrani na redno in pošteno izpeljanih volitvah,
- praktično vsi odrasli posamezniki imajo pravico voliti svoje predstavnike,
- državljani se imajo pravico svobodno izražati,
- državljani imajo pravico do iskanja alternativnih virov informacij; alternativni viri informacij obstajajo in so zavarovane z zakonom,
- državljani imajo pravico ustanavljati neodvisne asociacije – politične stranke ali interesna združenja (Dahl v Schmitter in Karl 1991, 117).

Schmitter in Karl (1991) sta k tem sedmim karakteristikam dodala še dve karakteristiki, ki ju vidita kot nujen dodatek Dahlovi teoriji:

- javno izvoljeni predstavniki ljudstva morajo biti sposobni izvajati ustavno določena pooblastila ne, da bi bili podvrženi neformalnim opozicijskim silam neizvoljenih predstavnikov; ta karakteristika ščiti demokracijo pred tako imenovanim elektorizmom – težnjo po osredotočenju le na formalno izvedbo volitev, ob tem, da se prezre drugo politično realnost,
- politična skupnost (polity) se mora sama upravljati; sposobna mora biti neodvisnega delovanja (Schmitter in Karl 1991, 117).

Ob vseh teh poizkusih kako definirati demokracijo, pa se zastavlja tudi vprašanje o tem kaj demokracija pravzaprav ni. Kaj je tisto česar nam demokracija ne more kar ipso facto ponuditi? Na demokracijo se polagajo velika pričakovanja o tem, da bo ponudila rešitve za politične in ekonomske težave. Schmitter in Karl (1991) sta v zvezi s tem vprašanjem zaznala sledeče poudarke:

- demokracije niso nujno ekonomsko bolj učinkovite od ostalih oblik vladanja; ekonomski kazalci, kot na primer gospodarska rast, investicije in denarne zaloge, so lahko v nedemokratičnih državah boljši²,

---

² Lep aktualni primer predstavlja Ljudska Republika Kitajska, ki je uspela združiti na videz nezdržljivo – kapitalistično ekonomijo in avtoritarni politični sistem. LR Kitajska je trenutno druga največja gospodarska sila v svetu.

- demokracije niso nujno administrativno bolj učinkovite od ostalih oblik vladanja; sprejemanje odločitev je lahko v demokratičnih sistemih bolj dolgotrajno in dražje,
- demokracije, ki nadomestijo avtokracije so lahko manj stabilne; do tovrstnih težav večinoma prihaja zaradi nesoglasij elit glede novih institucionalnih struktur,
- demokratične družbe so resda bolj odprte, vendar to ne pomeni tudi odprtih ekonomij; mnoge demokratične države se zatekajo k protekcionizmu. (Schmitter in Karl 1991)

Zgornji pomisleki so relevantni, vendar se zdi, da imajo demokratične družbe boljše možnosti, da dosežejo želene cilje. Dobra stran demokracije je ravno v tem, da se lahko okoliščinam prilagaja na podlagi konsenza. Politično stabilnost in ekonomsko učinkovitost se zdi lažje doseči s pomočjo sistema, ki spoštuje temeljne človekove pravice.

2.2 MODELI DEMOKRACIJE

Obstaja več vrst modelov demokracije, ki vsaka po svoje determinirajo ljudsko oblast. V pričajučem podpoglavju bo predstavljenih pet različnih modelov. Gre za demokratične modele, ki so se razvili skozi dolgo zgodovino demokracije – od antike do današnjih dni. Predstavljeni bodo sledeči modeli:

- klasična demokracija,
- zaščitniška demokracija,
- razvojna demokracija,
- ljudska demokracija,
- liberalna demokracija.

2.2.1 Klasična demokracija

Temelji klasične demokracije so bili položeni v antični Grčiji, natančneje v največji in najmočnejši mestni državi – polisu Atenah. Oblika neposredne demokracije, ki je bila značilna za Atene v petem in četrtem stoletju pred našim štetjem, se še vedno predstavlja kot idealni sistem ljudske participacije. Klasična demokracija je imela vpliv tudi na kasnejše mislece, predvsem Jeana - Jacquesa Rousseauja in Karla Marxa. Bistvo atenske demokracije so predstavljali množični zbori državljanov. Vsi, ki so imeli status državljana so lahko

sodelovali pri sprejemanju najpomembnejših odločitev. Osrednji organ odločanja je predstavljala skupščina oziroma ecclesia, člani katere so bili vsi državljani. Skupščina se je sestajala vsaj štiridesetkrat letno, ob tem, da so bili nujno potrebni funkcionarji določeni z žrebom za krajši čas. Predloge je v odločanje pošiljal Svet, ki je bil sestavljen iz petdesetih državljanov. Funkcijo predsednika Sveta je vsak državljan lahko opravljal le enkrat v življenju za en dan. Edino izjemo tu je predstavljalo deset najbolje usposobljenih vojaških generalov, ki so bili zaradi njihovih spretnosti in izkušenj lahko ponovno izvoljeni (Heywood 2007). Model klasične demokracije torej temelji na spodbujanju aktivnega državljanstva. Slednje spodbuja državljane k množični participaciji in prevzemanju odgovornosti za javno dobro.

Eden najostrejših kritikov klasične demokracije je bil Platon. Slednji je napadel načelo politične enakosti, češ da množici primanjkuje izkušenj in modrosti za sprejemanje najpomembnejših odločitev. V to prepričanje ga je dodatno spodbudila usmrtitev njegovega učitelja Sokrata leta 399 pred našim štetjem. Sokrat je bil usmrčen zaradi škodljivega vpliva, ki naj bi ga imel zlasti na mladino. Spodbujal jih je h kritičnemu razmišljanju o tradicionalnih vrednotah, ki so temeljile na državni veri (Klosko 2012). Tudi, če izvzamemo kritiko Platona o pomanjkanju modrosti in izkušenj širše množice, je jasno, da klasična demokracija v pomembnih aspektih odstopa od moderne demokracije. Pri razmisleku o odnosu med posameznikom in polisom je prevladovalo mnenje, da lahko človek (pre)živi le znotraj politične skupnosti. Polis naj bi bil naravna stvaritev, posameznik pa naj ne bi bil samozadosten. Svobodo, moralno izpopolnjevanje in srečo naj bi posameznik lahko našel le znotraj polisa. Aristotel je tako zapisal, da je življenja izven polisa zmožen le bog ali pa zver. Prevladovalo je prepričanje, da je država nadrejena posamezniku. Država je nadzirala vse aspekte posameznikovega življenja – družbeno, družinsko, ekonomsko in versko. Nasprotij med posameznikom in družbo naj ne bi bilo, saj je vsak državljan lahko neposredno sodeloval pri sprejemanju najpomembnejših odločitev. Posledično klasična demokracija ni poznala koncepta človekovih pravic kot to velja za moderne demokracije (Zajc 2005; Heywood 2007; Klosko 2012). Še en pomemben odmik klasične demokracije od moderne demokracije pa predstavlja dejstvo, da so status državljanov v polisu uživali le moški rojeni v Atenah, starejši od 20 let. Ženske, tujci in sužnji niso uživali nikakršnih pravic. Sklepa se lahko, da so državljani Aten, torej moški starejši od 20 let, lahko toliko časa posvetili javnim zadevam zato, ker so jih sužnji odvezali fizičnega dela, ženske pa domačih odgovornosti (Heywood 2007). Aristotel je nadvlado moških nad ženskami, otroci in sužnji označil za nekaj

naravnega. Vloga žensk je bila torej povezana le z rojevanjem otrok in skrbjo za dom. Pogosto niso bile niti primarni objekt moškega poželenja, saj so ta "status" pogosto namesto žensk imeli mladi fantje (Klosko 2012).

2.2.2 Zaščitniška demokracija

Zaščitniška demokracija se od klasične demokracije razlikuje zlasti v tem, da ni dajala več osrednjega poudarka na politični participaciji posameznika, temveč se je demokracija spremenila bolj v nekakšen mehanizem za zaščito posameznika pred vpletanjem oblasti v njegovo življenje. Takšno dojemanje demokracije je značilno za klasični liberalizem, katerega osrednji cilj je zagotoviti kar čim bolj obširen prostor posameznikove svobode (Heywood 2007). Začetki te misli segajo v šestnajsto stoletje, ko je vzniknil koncept naravnih pravic. Slednji poudarja pravice posameznika do življenja, svobode in zasebne lastnine. Moč naravnih pravic je v tem, da so bile prepoznane kot pravice, ki so bile ljudem dane od Boga, zato jih nobena oblast ni smela kršiti. Pri razpravah o pravici ljudstva do upora proti oblastem je prav kršitev naravnih pravic pogosto bila tista, ki je ljudstvu dajala pravico do upora. Med protagoniste zaščitniške demokracije se uvrščajo imena kot so John Locke, Jeremy Bentham in James Mill. Locke je zagovarjal omejeno oblast. Slednja naj bi poskrbela "le" za zavarovanje naravnih pravic. Naloge oblasti naj bi torej obsegale vzdrževanje javnega reda in zaščito zasebne lastnine, zagotavljanje obrambe pred zunanjimi sovražniki in poskrbeti, da bi se dogovori spoštovali. Locke je sicer zagovarjal pravico do volilne pravice, toda le za tiste, ki so posedovali lastnino. Širšo podeljeno volilno pravico sta zagovarjala pionirja utilitarizma Jeremy Bentham in James Mill. Bistvo utilitarizma predstavlja egoističen in racionalen posameznik, ki deluje v smeri krepitev dobrega – užitka in preprečevanja slabega – bolečine. Najpomembnejši pokazatelj užitka in bolečine naj bi bil denar. Bentham je sicer določil še kar nekaj pokazateljev, vendar je jasno, da je denar najpomembnejši (Macpherson 2012). Torej, ker je vsak posameznik dovzeten za užitek in bolečino naj se volilna pravica določi univerzalno. S tem naj bi se uresničilo načelo največje sreče za največje število. Posameznik naj bi postal v celoti odgovoren za lasten družbeni in ekonomski položaj. Slednje pomeni, da je zaščitniška demokracija kompatibilna z *laissez – faire* kapitalizmom in ekonomskimi teorijami Adama Smitha in Davida Ricarda (Heywood 2007). Model zaščitniške demokracije torej želi predvsem zaščititi svobodo posameznika pred samovoljo oblasti in ostalih posameznikov.

2.2.3 Razvojna demokracija

Model razvojne demokracije se, za razliko od modela zaščitniške demokracije, poleg razvoja dobrobiti posameznika ukvarja tudi z dobrobitjo celotne skupnosti. Eno radikalnejših razvojnih teorij demokracije je ustvaril Jean – Jacques Rousseau. Njegove ideje so pomenile precejšen odmik od liberalnih modelov in so pomembno vplivale na kasnejše mislece – od marksistov, anarhistov do tako imenovane nove levice v šestdesetih letih dvajsetega stoletja. Rousseau je demokracijo dojemal kot sredstvo za doseganje svobode posameznika. Bistvo njegove teorije predstavlja težnja po spodbujanju aktivnega državljanstva, kar pomeni spodbujanje posameznikov k neposredni politični participaciji, torej k soustvarjanju zakonskih pravil, ki so obvezujoča za vse državljane. Rousseau je bil oster kritik predstavniške demokracije, ki je bila v domeni liberalnih modelov demokracije. V svojem famoznem delu *The Social Contract* je takole kritiziral angleško volilno prakso: »Prepričanje Angležev, da so svobodni je velika napaka; svobodni so le takrat kadar volijo njihove člane parlamenta; takoj, ko so izvoljeni, so ljudje zaslužjeni.« (Rousseau v Heywood 2007, 78)

Osrednji element njegove teorije je »splošna volja«. Slednja naj bi predstavljala resnično voljo posameznikov, ki je "očiščena" sebičnih interesov posameznikov. »Splošna volja« torej ne predstavlja agregata individualnih interesov, temveč gre za nekakšno ravnotežje znotraj posamičnih interesov, ki je "očiščeno" nasprotujočih, sebičnih interesov. Pomembno torej je, da znotraj »splošne volje«, ki se ji morajo podrediti vsi državljani, ni prostora za zasebne interese. Izogniti se je potrebno močnim interesnim skupinam za katere obstaja nevarnost, da bi lastne interese vsiljevale celotni družbi.

Manj radikalno teorijo pa je razvil John Stuart Mill. Razvijal je teorijo razvojne demokracije, ki bi bila kompatibilna z predstavništvom. Mill je demokracijo dojemal predvsem kot izobraževalni proces preko katerega bi posameznik dosegel izpopolnjenje. Zagovarjal je univerzalno volilno pravico. Slednjo bi pridobili tako moški kot ženske, izključeni bi bili le nepismeni člani družbe. Ni pa Mill verjel v politično enakost državljanov, saj je zagovarjal neenako volilno pravico. Nekvalificirani delavci bi na volitvah imeli en glas, kvalificirani delavci dva glasova, visoko izobraženi posamezniki pa pet ali šest glasov. To je posledica

njegovega nezaupanja v demokracijo oziroma njeno dovzetnost za ogrožanje svobode posameznika ali pravic manjšin (Heywood 2007; Ryan 2012; Klosko 2012).

2.2.4 Ljudska demokracija

Model ljudske demokracije je bil izpeljan iz ortodoksnih komunističnih režimov, ki so vzniknili na območju sovjetske dominacije po koncu druge svetovne vojne. Pravzaprav gre za model demokracije, ki ima svoj temelj v marksistični in leninistični politični teoriji. Ta model predstavlja nasprotje liberalni koncepciji demokracije, ker pa je ideja demokracije pravzaprav egalitarna, so se na demokracijo navezali tudi marksistični misleci. Termin je bil uporabljen za opis težnje po vzpostavitvi družbene enakosti skozi kolektivno lastništvo. Karl Marx je pričakoval, da se bo odprava kapitalizma rezultirala v vzponu pristne demokracije. Meščansko demokracijo naj bi nadomestila proletarska demokracija, ki bi se vzpostavila v obdobju prehoda med kapitalizmom in komunizmom. To prehodno obdobje je Marx poimenoval diktatura proletariata. Marx ni opisal kako bi bila družba v prehodnem obdobju organizirana, vsaj grob opis pa lahko razberemo iz njegovega občudovanja pariške komune iz leta 1871, ki je temeljila na neposredni demokraciji. Diktatura proletariata bi se končala s tem, ko bi izginila nasprotja med družbenimi razredi – kapitalisti in delavstvom. Slednje je podlaga za odmiranje države, ki bi v komunizmu postala odveč (Heywood 2007). Odpravljeni bi bili vsi represivni državni organi – policija, vojska, sodstvo. Ostala bi le nekakšna oblika administracije, ki ne bi imela politične vloge. Njena glavna naloga bi bila koordinacija gospodarske politike. Mihail Bakunin je to stanje opisal kot aristokracijo profesorjev ekonomije³ (Ryan 2012). Zaradi nekonfliktnih in harmoničnih odnosov v družbi bi oblast in različni instituti zaščite človekovih pravic postali nepotrebni (Zajc 2005).

Drugi vplivni teoretik modela ljudske demokracije je Vladimir Ilič Lenin. V resnici so se komunistične države v dvajsetem stoletju bolj naslonile na njegove ideje kot na ideje Karla Marxa. Lenin je napisal teorijo politične stranke – komunistične partije, ki bi predstavljala avantgardo delavskega razreda. Le komunistična partija naj bi bila tista, ki zmore zagovarjati resnične interese delavskega razreda in realizirati revolucionarni potencial množic. Velika pomanjkljivost Leninove teorije je v tem, da ni vsebovala mehanizmov za omejevanje moči

---

³ Milovan Djilas je močan položaj strategov gospodarske politike v planskem gospodarstvu označil za tiranijo določevalcev.

komunistične partije in ni vsebovala zagotovil za ohranjanje odgovornosti delavskemu razredu (Heywood 2007).

2.2.5 Liberalna demokracija

Področje demokratične teorije je zelo pestro. Obstaja več različnih zvrsti oziroma modelov demokracije. A za liberalno demokracijo lahko rečemo, da znotraj te pestrosti brez dvoma prevladuje. Gre za preprosto dejstvo, da je liberalna demokracija danes prisotna, v takšni ali drugačni različici, v skorajda vseh razvitih kapitalističnih državah na svetu, vključno z nekdanjimi komunističnimi državami vzhodne Evrope, ki so bile del interesnega območja Sovjetske zveze. Po padcu berlinskega zidu in padcu železne zavese je leta 1989 Francis Fukuyama v svojem famoznem članku z naslovom *The End of History*, kot posledico prevlade liberalne demokracije v svetu političnih idej, napovedal konec zgodovine. Takšna teza je sicer prenačljiva, saj obstaja vrsto drugih konceptov, ki kritizirajo liberalno demokracijo (nekaj kritičnih konceptov bo predstavljenih v naslednjem podpoglavju).

Karakteristike, ki opisujejo model liberalne demokracije, torej prevladujoč demokratični model v razvitem svetu, so sledeče:

- oblast ima temelje v ustavno določenih pravilih,
- zagotovljene so civilne svoboščine in temeljne človekove pravice,
- uveljavljen je sistem zavor in ravnovesij,
- poštene volitve, ki temeljijo na načelu ena oseba – en glas in en glas – ena vrednost,
- strankarsko tekmovanje in politični pluralizem,
- neodvisnost organiziranih skupin in njihovih interesov,
- tržna ekonomija, ki temelji na zasebni lastnini (Heywood 2007).

Liberalni del liberalne demokracije se je zgodovinsko razvil v mnogih državah preden so te države postale demokratične. Tako so na primer ustavno oblast vpeljali v mnogih zahodnih državah že v devetnajstem stoletju, vendar pa so volilno pravico, ki je danes v njeni univerzalni obliki nepogrešljivi del liberalne demokracije, imeli le moški, ki so posedovali lastnino. V Švici, ki mnogim državam danes predstavlja zgled, so ženske volilno pravico dobile šele leta 1971. Liberalni aspekt znotraj liberalne demokracije temelji na načelu omejene oblasti. Liberalizem oblast sprejema kot nujno zlo, ki je venomer dovzetna za to, da

se spremeni v tiranijo, ki bo posamezniku odvzela prepotrebni zasebni prostor. Iz tega razloga znotraj liberalne demokracije obstaja vrsto institutov, ki varujejo posameznika pred samovoljo oblasti – ustavno določene pravice posameznika, neodvisno sodstvo, vpeljan sistem zavor in ravnovesij med državnimi organi oziroma vejami oblasti, ki preprečuje prevlado enega oblastnega sistema nad drugimi. Pomembno je tudi spoštovanje civilne družbe, ki temelji na civilnih svoboščinah in spoštovanju zasebne lastnine, s strani liberalnodemokratskih režimov (Heywood 2004).

Demokratski del liberalne demokracije pa temelji na institutu volitev kot javnega odraza sprejemanja politične avtoritete. Vsakršno odrekanje volilne pravice, ki bi temeljila na neodobravanju določenega spola, rase, veroizpovedi ali ekonomskega položaja, je za liberalnodemokratske režime nesprejemljivo. Volitve morajo biti kompetitivne, torej volivcem morajo omogočati zadostno izbiro med posameznimi političnimi strankami in kandidati za javne funkcije (prav tam). Liberalnodemokratski režimi pri izpeljavi volitev morajo spoštovati naslednja načela volilnega sistema:

- *načelo splošne volilne pravice*; to načelo prepoveduje odrekanje volilne pravice na podlagi narodnostne, razredne, rasne, ekonomske ali druge pripadnosti; volilno pravico se sme odreči le tistim, ki zaradi mladosti ali prisotnosti duševne bolezni ne (z)morejo glasovati;
- *načelo enake volilne pravice*; nanaša se na aktivno volilno pravico – pravico voliti in pomeni, da ima glas vsakega volivca enako vrednost in da ima vsak volivec en glas; to načelo je odraz ustavnega načela o enakosti pravic in dolžnosti ter o enakosti pred zakonom;
- *načelo svobodne volilne pravice in tajnosti glasovanja*; svobodna volilna pravica pomeni, da volivec lahko izkoristi to pravico ali pa tudi ne ter tudi to, da na volivce nihče ne sme kakorkoli pritiskati kako oziroma koga ali kaj naj voli; tajnost glasovanja pa volivcem jamči, da jih nikoli nihče ne bo klical na kakršnokoli odgovornost zaradi njihove volilne odločitve (Grad 2004).

2.2.6 Kritika liberalne demokracije

Parlamentarna večstrankarska demokracija po večjem delu sveta predstavlja demokratski ideal. K temu je odločilno prispevala prevlada kapitalizma nad socializmom in zaton

marksističnih idej. Po letu 1990 so se okrepile ideje in institucije, ki so povezane z liberalno demokracijo. A kljub temu se pojavljajo kritike tega prevladujočega demokratičnega modela, ki so povezane tako z odsotnostjo volilnega telesa kot tudi z naraščajočim razkrajanjem družb (Carter in Stokes 1998). V tem podpoglavju bodo predstavljeni le nekateri kritični pogledi na liberalno demokracijo – marksizem, elitizem in republikanstvo.

Marksizem se v svojem bistvu spoprijema z razredno analizo. Z marksističnega zornega kota politična oblast odraža distribucijo ekonomske moči in s tem neenako porazdelitev bogastva. Ost kritike liberalne demokracije je usmerjena v stalna nasprotja med kapitalizmom in demokracijo. Ta nasprotja se konkretno kažejo med politično enakostjo, ki jo zagovarja liberalna demokracija in med družbeno neenakostjo, ki jo ustvarja kapitalistični ekonomski sistem. Zaradi tesne povezanosti liberalne demokracije in kapitalizma, je liberalnodemokratski demokratični model, s strani marksizma, prepoznan kot meščanska demokracija, ki jo uspešno manipulira vladajoči razred – kapitalisti. Marksisti zagovarjajo tezo, da oblast v družbi ne more biti enakomerno porazdeljena dokler med družbenimi razredi obstajajo razlike (Heywood 2007). Zato tudi zagovarjajo odpravo družbenih razredov. Osrednji ukrep je jasen – ukinitvev zasebne lastnine proizvodnih sredstev. S tem bodo nasprotja med družbenimi razredi odpravljena. Slednje pa bo vodilo v odmiranje represivnega dela države.

Elitizem predstavlja ostro kritiko egalitarnih konceptov, predvsem demokracije in socializma. Izpostavljeno je dejstvo vladavine elit, ki je lahko zaželena ali ne. Klasični elitistični teoretiki – Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca in Robert Michels so demokracijo označevali za farso oziroma zablodo, ki nima prav nič opraviti z realnostjo. Po njihovih ocenah je politična moč vedno skoncentrirana v rokah manjšin – elit (Heywood 2007). Mosca je družbo razdelil na dva dela – tiste, ki vladajo in tiste, ki so podvrženi vladanju. Viri oblasti so venomer neenakomerno porazdeljeni, kar s pridom izkoriščajo dobro organizirane, kohezivne manjšine, ki so ravno zaradi lastne majhnosti in prilagodljivosti sposobne manipulirati in nadzorovati množico oziroma maso tudi v demokratičnih sistemih. Mosca v svojem delu *The Ruling Class* jasno zapiše, da oblast v demokraciji izhaja iz ljudstva, tudi deluje, da lahko za ljudstvo, ni pa to oblast, ki bi jo izvajalo ljudstvo. Izvaja jo le vladajoči razred. Mosca, tako kot tudi Michels, torej izpostavlja organizacijske prednosti elit, ki premorejo določene karakteristike, ki so v družbi cenjene in zaželene. Te karakteristike so lahko bogastvo, skrb za javno dobro, vojaške sposobnosti ali status v verski hierarhiji (Parry 2005). Če se je Mosca

osredotočil na organizacijske prednosti elit, pa se je Pareto navezal na psihološke prednosti. Izpostavil je psihološke značilnosti, ki naj bi jih premogli člani elit. Član elite naj bi premogel nekakšno kombinacijo lastnosti lisice (sposobnost manipulacije z množicami) in leva (doseganje ciljev preko represije in nasilja) (Parry 2005; Heywood 2007). Skladno z klasično – elitističnimi teorijami je liberalna demokracija zgolj nekakšna fasada, ki preprečuje pogled na resnično stanje v družbi, kar se tiče izvajanja oblasti. Ljudstvo resda ima volilno pravico, toda moč elite je prevelika. Manjšina z množico manipulira in jo vodi naravnost k odločitvam, ki v večji meri pomenijo uresničitev interesov elite. Bistveno sporočilo elitizma je preprosto – elitam se izogniti ne da. Temeljna razlika med klasičnimi in modernimi elitisti je zgolj v tem, da prvi izpostavljajo homogenost elit drugi pa njihovo heterogenost oziroma kompetitivnost med večjim številom elit z nasprotujočimi si interesi. Slednje je poimenovano demokratični elitizem, saj je ljudstvo tisto, ki na volitvah lahko izbira "lastno" elito, ki mu bo vladala. Tipičen predstavnik tovrstnega dojemanja demokracije je Joseph Schumpeter, katerega definicija je bila predstavljena v prvem podpoglavju tega poglavja. Elitistično definicijo je povzel tudi Friedrich Hayek, ki je elito dojemal kot gonilno silo zgodovinskega razvoja (Kukathas 1998).

Republikanstvo ima temelje v antični Grčiji in Rimu. V osrčju te tradicije sta zasledovanje javnega interesa in spodbujanje politične participacije državljanov ter s tem krepitev neposredne demokracije. Vsak dober državljan naj bi, v skladu z republikansko tradicijo, dajal prednost javnemu pred zasebnim, dolžnostim pred pravicami, bil aktiven državljan, kar pomeni, da bi sodeloval pri sprejemanju kolektivnih odločitev in spoštoval sprejete kolektivne odločitve (Stokes 2009). Ena najpomembnejših pripadnic te tradicije je zagotovo Hannah Arendt. Bila je kritična do liberalne demokracije, saj je bila zagovornica neposredne demokracije. Opozarjala je na relevantnost politike, ki je tista družbena dejavnost, ki posamezniku omogoča svobodo preko aktivnega državljanstva, obenem pa podeljuje človeku humanost – spoštovanje različnosti a hkrati tudi enakopravnosti. Arendtova je ključne probleme modernih demokracij zaznala v tem, da se politika dojema kot mehanizem za zadovoljevanje parcialnih interesov, da so si javno sfero vzeli poklicni politiki, obenem pa se je večina ljudi spremenila v potrošnika, ki deluje egoistično in na ta način ne prispeva k javni blaginji. Skladno s tem zadnjim očitkom je volitve označila za obliko korupcije (Canovan 1998). Arendtova je torej neposredno demokracijo videla kot mehanizem preko katerega bi državljanji začeli braniti javni interes. Problem republikanske tradicije pa je ravno v tem, kako določiti javni interes ob očitnih pluralističnih interesih v družbi. Iz tega razloga so

republikanci zelo konservativni pri dodeljevanju državljanstev. Arendtova se je, za razliko od večine drugih teoretikov participativne demokracije, zavedala, da se bo večina ljudi odrekla aktivnemu državljanstvu. Nastala bi torej neka nova elita – elita aktivnih državljanov.

3 POSREDNA DEMOKRACIJA

»Concilium repraesentat mentem populi.« Kranjc (2006, 48)

Gornji latinski rek v enem stavku predstavi bistvo posredne demokracije oziroma političnega predstavništva. V prevodu: skupščina predstavlja voljo ljudstva. Ljudstvo torej preko volitev za določen čas prenese pooblastilo na izvoljene predstavnike za sprejemanje odločitev.

3.1 IZVOR IDEJE PREDSTAVNIŠTVA

Termin posredna demokracija se pogosto zamenjuje s terminom politično predstavništvo, zato bosta termina v nadaljevanju uporabljena kot sopomenki. Brez koncepta predstavništva (ne le političnega) si danes težko predstavljamo delovanje sodobnih družb. Ta koncept je v družbi prisoten že od obdobja antike. Odvetniki zastopajo svoje kliente, igralci na odrih predstavljajo različne like, ... Sam koncept pa je moderni pomen dobil šele z vplivom na politične procese. Kot je znano, moderne družbe, demokracije delujejo po principih predstavništva. Slednje preprosto pomeni, da oblasti odločitve sprejemajo v imenu ljudstva. Nekateri politični teoretiki so do tega koncepta skeptični oziroma so skeptični do uporabe tega koncepta v razpravah o demokraciji. Demokracija predstavlja pristno politično idejo, medtem ko predstavništvo izvira iz drugih področij – prava, umetnosti in religije. Konceptije predstavništva so sledeče:

- slikovno predstavništvo; gre za predstavništvo pri katerem predstavnik na nekem določenem mestu zamenja drugo osebo,
- gledališko predstavništvo; gre za predstavništvo pri katerem predstavnik interpretira drugo osebo;
- pravno predstavništvo; gre za predstavništvo pri katerem predstavnik odloča v imenu neke druge osebe na podlagi pooblastila (Brito Vieira in Runciman 2008).

Atenska demokracija je poznana po tem, da se je državljanke spodbujalo k aktivnemu vključevanju v odločanje o javnih zadevah. V resnici je bil sistem za državljanke inkluziven in so smeli ne le odločati, ampak tudi kandidirati za praktično katerokoli javno funkcijo. Dejstvo pa je, da so tudi v Atenah de facto uporabljali koncept političnega predstavništva,

čprav ga tako niso poimenovali. O pomembnih vprašanjih so namreč odločitve sprejemali bodisi posamezniki bodisi majhne skupine posameznikov, ki so bili bodisi za to izvoljeni bodisi so bili izžrebani. Skupščina državljanov se je sestala okoli štiridesetkrat na leto in v vmesnem času je bilo potrebno tudi sprejemati določene odločitve.

Terminologija predstavništva izhaja iz starega Rima. Glagol *repraesentare* ni imel današnjega pomena – pomenil je predstavljanje samega sebe neki drugi osebi oziroma množici ljudi. Kljub temu pa se je tudi v Rimu *de facto* uporabljal koncept predstavništva. Rimsko pravo je predvidelo zastopnike v tožbah, ki so se imenovali *actor*, *curator*, *procurator*, *tutor* ali *cognitor* in so torej delovali v korist svojega zastopanca (prav tam).

Pomembno je k razvoju koncepta predstavništva prispevala tudi Cerkev. V srednjem veku se je znotraj te institucije razvilo vprašanje izvajanja in izvora papeške oblasti. Zagovorniki konciliarnega gibanja so poudarjali nevarnosti pred absolutistično vladavino papeža. Cerkev so dojemali kot korporacijo, ki mora biti odgovorna lastnemu občestvu. Oblast naj bi Cerkev izvajala kot celota, saj bi bilo dodeljevanje tolikšne moči zgolj eni osebi, to je papežu, lahko bilo nevarno. Zagovorniki "korporacijske" Cerkve so predlagali ustanovitev generalnega cerkvenega sveta, ki bi igral vlogo zakonodajalca znotraj Cerkve. Svet oziroma njegovi člani bi odločitve sprejemali v imenu članstva Cerkve, torej vseh verujočih. Osrednje vprašanje je bilo kako zaščititi Cerkev pred morebitno herezijo papeža⁴ (Vieira Brito in Runciman 2008; Klosko 2012). Zagovorniki konciliarnosti so torej v Cerkev želeli vnesti ustavnost, ki bi določala vpliv vseh verujočih in odgovornost papeža njihovim predstavnikom. Papeška moč in vpliv bi prišla od spodaj in ne od zgoraj, torej od verujočih množic ne od Boga. V šestnajstem stoletju je na koncu prevladala linija, ki je zagovarjala neomejeno papeško oblast. V istem stoletju je prišlo do nastanka protestantske cerkve, ki je še danes decentralizirana, škofje pa so voljeni s strani verujočih, papeške oblasti pa ne priznavajo.

Konciliarno gibanje znotraj Cerkve pa je vplivalo tudi na vzpon sekularnih reprezentativnih teles po Evropi v trinajstem in štirinajstem stoletju. Vzpon je temeljil na dveh načelih rimskega prava:

- *plena potestas*; skupina posameznikov pristane na to, da njihov predstavnik sprejema odločitve, ki so za njih zavezujoče,

---

⁴ Cerkev je za heretičnega papeža razglasila Anastazija II., ki si je v petem stoletju prizadeval za pomiritev z vzhodno Cerkvijo.

- *quod omnes tangit*; skupni interes mora biti potrjen s strani vseh preko predstavnikov, ki delujejo v njihovem interesu (Brito Vieira in Runciman 2008).

Srednjeveški parlamenti pa niso odigrali primerne vloge. Bili so bolj predstavniško telo monarha vis a vis ljudstva in ne obratno. Povrhu pa je monarh arbitrarno presojal kdaj bo sklical parlament⁵. Prve nastavke moderne, s tem pa tudi srednjeveških vodil osvobodjene teorije predstavnštva, je postavil Thomas Hobbes v svojem delu *Leviathan*. Glede vpliva Thomasa Hobbesa se pojavljajo zelo različne interpretacije. Nekateri v njegovi teoriji predstavnštva vidijo genezo sodobne demokratične teorije predstavnštva, spet drugi ga vidijo predvsem kot teoretika z izrazito nedemokratičnimi vzgibi. Njegov prispevek k razvoju koncepta predstavnštva je izrazito ambivalenten (Pitkin 1967; Runciman 2009). Hobbes je v ideji predstavnštva videl idejo, ki je sposobna moderno družbo obdržati enotno. Moderne družbe so bile zanj preveč individualizirane in prevelike, da bi lahko funkcionirale brez predstavnikov oziroma predstavnika, ki bi ga ljudstvo, preko mehanizma družbene pogodbe, potrdilo in sprejelo kot suverena. Tu se zdi ključni moment v katerem se osnuje družbena pogodba. Teoretiki družbene pogodbe, kamor spada tudi Thomas Hobbes, so znani po tem, da so venomer razdelali tako imenovano naravno stanje. Naravno stanje pa je stanje odsotnosti oblasti v katerem ni prostora za avtoriteto. Hobbes je naravno stanje opisal kot stanje permanentnega boja posameznika proti posamezniku. Obdobje miru naj bi nastopilo le tedaj, ko noben posameznik ne bi bil pripravljen tvegati lastnega življenja v boju z drugimi posamezniki. Kljub temu, da je Hobbes kot prvi naravni zakon prepoznal iskanje miru in pravico do življenja kot edino človekovo pravico, se posamezniki v naravnem stanju naj ne bi mogli izogniti konfliktom. Posamezniki v naravnem stanju ne bi bili v stanju boja vseh proti vsem, ker bi bili po naravi pokvarjeni in zlobni, temveč zato, ker bi jih, v odsotnosti avtoritete in oblasti, vodil močan strah – strah pred smrtjo. Ključni družbeni element, ki bi posamezniku omogočil varnost, pa bi bila suverena oblast. Slednja bi posamezniku omogočila življenje, zato bi se tej isti oblasti posameznik moral podrediti. Hobbes pa v svojem delu *Leviathan* ni zagovarjal absolutistične monarhije, kot se velikokrat zmotno navaja, temveč se je zavzel za absolutno avtoriteto in oblast, ki ima nalogo zaščititi lastno ljudstvo. Tovrstno oblast pa lahko izvršuje bodisi posameznik, to je monarh, ali pa kolektiv, to je parlament. Zmotna navajanja so verjetno posledica dejstva, da se je Hobbes med angleško državljansko vojno

---

⁵ Angleški kralj Charles I. je vladal brez parlamenta kar 11 let, od leta 1629 do 1640.

postavil na stran monarhije⁶ (Ryan 2012; Klosko 2013). V obdobju naravnega stanja mora vsak posameznik torej privoliti v suvereno izvajanje oblasti nad njim. To mora storiti, saj v naravnem stanju dogovori med ljudmi niso zavezujoči, ker ni nikogar, ki bi poskrbel za spoštovanje teh dogovorov in jih na ta način vsilil. Suveren torej potrebuje absolutno avtoriteto, da bo lahko izpolnil najpomembnejši cilj – zavaroval življenja ljudi. Suveren, kot predstavnik vsega ljudstva, ima torej neomejeno pooblastilo, ki mu daje pravico, da zaveže posameznike k uboganju in upoštevanju njegovih dejanj. Razmerje med suvereno oblastjo in posameznikom temelji na načelu plena potestas (Brito Vieira in Runciman 2008). Hobbes v Leviathanu torej definira in upraviči politično obligacijo. Najpomembnejša naloga organizirane multitudine, kar Hobbes poimenuje Commonwealth, je, da se obveže, da bo pooblastila enega ali skupino izmed njih, da jih bo zastopal in torej nad njimi izvajal oblast. Pooblastilo, ki so ga posamezniki podelili oblastniku, je neomejeno in absolutno obvezuje vse, ki so ga podelili. Pooblaščenec oziroma oblastnik pa ni odgovoren tem posameznikom, ki so ga pooblastili, temveč le Bogu. Posamezniki so torej vnaprej sprejeli dejanja oblasti. Ker pa oblastnik, posameznik ali kolektiv, ni odgovoren ljudstvu, ga slednje ne sme klicati na odgovornost. Oblastnik torej uživa maksimalno svobodo pri sprejemanju zavezujočih odločitev za ljudstvo (Pitkin 1967).

Še en avtor, ki je pomembno prispeval k razvoju koncepta predstavništva, pa je Jean Jacques Rousseau. Rousseau, tako kot tudi Thomas Hobbes, spada med teoretike družbene pogodbe. Je pa njegov odnos do predstavniške oziroma posredne demokracije, za razliko od Hobbesa, izrazito negativen. Tudi Rousseau, tako kot Hobbes, življenje posameznika vidi v družbi. Torej, noben posameznik ni samozadosten. Rousseau poudarja, da je posameznik rojen svoboden, a družba je tista, ki mu nadene okove. Okovi predstavljajo pomenljivo metaforo za življenje posameznika v družbi, katerega temelj je družbena pogodba. Človek naj bi z družbeno pogodbo izgubil naravno svobodo in pravico do lastnih dosežkov, pridobi pa državljansko pravico in pravico do zasebne lastnine. Tu se zdi Rousseaujevo mnenje podobno mnenju Johna Locka, ki je poudaril, da politična in civilna družba postaneta realnost zgolj tam, kjer se ljudje odpovejo izvajanju izvršilne oblasti naravnega zakona in jo predajo skupnosti. Ljudje so po naravi svobodni, vendar se postavijo v okove civilne družbe z namenom, da oblikujejo skupnost (Lukšič in Pikalo 2007). Rousseau je bil vnet zagovornik ljudske suverenosti in kot anti – aristokrat je znan

---

⁶ Delo Leviathan je nastalo leta 1647, torej v času vladavine republikancev.

kot vpliven teoretik participativne demokracije. Človek naj bi zares svoboden postal šele, ko bi živel v družbi in se ravnal po zakonih, pri sprejemanju katerih bi sam sodeloval. Zakonodajna oblast torej pripada izključno ljudstvu, niti ljudstvo samo pa se tej oblasti ne more odreči. Rousseau je bil pravzaprav zagovornik volilne aristokracije, kar pomeni, da zakonodajno oblast izvaja ljudstvo, izvršilno oblast pa izobražena elita. Posameznik se po sklenitvi družbene pogodbe mora v celoti podrediti družbi in splošni volji ljudstva. Pri snovanju slednje pa naj bi sodelovali le ekonomsko preskrbljeni moški. V srčiki ideje splošne volje ljudstva je javni interes. Za parcialne interese prostora ni in Rousseau je velike, vplivne interesne skupine videl kot grožnjo splošni volji ljudstva. Splošna volja ljudstva torej ni zgolj seštevek parcialnih interesov, temveč gre za voljo, ki je tovrstnih interesov očiščena. Iz splošne volje ljudstva, ki temelji na deliberaciji, se izloči vse predloge posameznikov, ki so si nasprotujoči in ki ne upoštevajo javnega oziroma skupnega interesa. Ravno zato Rousseau prednost vidi v manjših družbah, torej v družbah z manjšim številom državljanom. Tako naj bi bilo nasprotujočih si interesov manj in splošna volja ljudstva lažje artikulirana (Ryan 2012).

Garsten (2009) je napravil primerjavo Rousseaujeve teorije z liberalno tradicijo oziroma z pomisleki Benjamina Constanta. Slednji je znan po tem, da je zagovarjal posredno demokracijo oziroma politično predstavništvo, ki naj bi običajnim državljanom omogočalo, da se jim ne bi bilo potrebno dnevno ukvarjati z političnimi zahtevami. Tako Rousseau kot Constant sta svarila pred uzurpacijo oblasti. Neposredna demokracija pa je sistem, ki spodbuja uzurpacijo oblasti, saj je oblast potemtakem enotna. Rousseau je pristno demokracijo celo označil za nekaj nerealnega, saj da ljudje ponašanja v skladu z pristno demokracijo nismo sposobni. V delu *Social Contract* je zapisal: »V striktnem pomenu besede, pristna demokracija nikoli ni obstajala in nikoli ne bo obstajala. V nasprotju z naravnim redom je, da bi večina vladala manjšini.« (Rousseau v Garsten 2009, 93)

Rousseau je, ko je pisal o predstavništvu, kritiziral morebitno uzurpacijo oblasti s strani izvršilne oblasti. Zakonodajno in izvršilno oblast je ločeval in voljenim predstavnikom znotraj izvršilne oblasti je želel preprečiti, da bi si vzeli pooblastila zakonodajne oblasti, ki je lahko v rokah le ljudstva in ne manjšinske elite. To se zdi v nasprotju z navedenim citatom zgoraj, a dejstvo je, da je Rousseau pisal tudi o tem, da je neposredna demokracija vendarle mogoča tudi v večjih državah. Kot primer je navajal Rim, ki je sprejemal

pomembne odločitve na podlagi javne deliberacije (Garsten 2009). Odnos do teh zadev je bil pri Rousseauju precej ambivalenten. Dejstvo pa je, da je zagovarjal absolutno suverenost ljudstva. Predlagal je uvedbo občasnih referendumov na katerih bi ljudstvo odločalo o oblikah izvrševanja izvršilne oblasti, ter o tem kdo naj položaje znotraj izvršilne oblasti zaseda.

Rousseau političnega predstavništva ni v celoti zavrnil. Tu bi lahko potegnili vzporednico z liberalno tradicijo. Je pa vnet zagovornik liberalne tradicije Benjamin Constant zavrnil Rousseaujevo idejo o absolutni suverenosti ljudstva. Slednja naj bi bila dovzetna za to, da si jo prisvojijo oziroma jo uzurpirajo demagogi in tirani. Kot primer je Constant navedel stanje neposredno po francoski revoluciji in Maximiliena Robiespierra. Constant je, skladno z liberalnimi načeli, opozarjal na obstoj dela človekovega življenja, ki je individualen in torej ni vezan na kolektivne odločitve (prav tam). Posameznik je znotraj tega "območja" avtonomen, kar pomeni, da tja oblast ne sme posegati. Nasprotno od liberalne tradicije, pa je Rousseau predvidel praktično popolno podreditev posameznika družbi.

Na podlagi teoretskih prispevkov Thomasa Hobbesa in Jeana Jacquesa Rousseauja pa je francoski teoretik Abbe Sieyes napisal naslednje poudarke:

- predstavništvo ni bila druga najboljša oblika demokracije in ne bi smelo biti razumljeno kot zgolj kompromis, ki bi ga vsilile praktične težave vladanja v modernem svetu,
- predstavništvo je bilo zvesto principu politične enakosti a osvobojeno pomanjkljivosti demokratične vladavine; predstavljalo je izboljšavo demokracijo,
- predstavništvo je omogočilo vladanje velikim skupnostim brez alienacije njenih prebivalcev,
- alienacijo je preprečevala volilna pravica posameznikov, ki so lahko volili lastne predstavnike, a jim niso smeli dajati navodil,
- ker so predstavniki bili svobodni pri sprejemanju odločitev, je bil pomemben obstoj ločitve oblasti, kar je onemogočalo kopičenje prevelike moči v zgolj enim rokah (Brito Vieira in Runciman 2008).

Sieyes je te poudarke napisal v želji, da bi se uresničili v post – revolucionarni Franciji osemnajstega stoletja, a izkazalo se je, da so se ti poudarki bolj uresničili v takratnih Združenih državah Amerike (prav tam). Nacionalna skupščina v Franciji si je namreč sčasoma prisvojila tudi izvršno oblast, kar je pravzaprav vodilo v parlamentarni absolutizem⁷.

3.2 POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO

Posredna demokracija in z njo politično predstavništvo predstavljata realnost v sodobnem svetu. Ogromne, heterogene družbe se zdijo neločljivo povezane s tem konceptom. Večina držav je sprejela posredno demokracijo⁸ kot primeren sistem za delovanje njihovega političnega sistema. Zdi se, da posredna demokracija ni koncept, ki bi se mu v danih razmerah bilo moč odpovedati, niti to ni koncept, ki bi se mu večina ljudi želela odpovedati. Slavoj Žižek tako v tem duhu razlaga: »Velika večina (ljudi, op.), vključno z mano, hoče biti pasivna in se zanesti na učinkovit državni aparat, ki jamči za tekoče delovanje družbe, tako da lahko posameznik v miru opravlja svoje delo.« (Žižek 2013)

V nekem trenutku se je očitno nezmožnosti delovanja "pristine" demokracije zavedal tudi že pregovorno odločni zagovornik aktivnega državljanstva Jean Jacques Rousseau, kar se kaže v citatu, ki je bil predstavljen v prejšnjem podpoglavju. Nadalje tudi iz republikanske miselne tradicije prihajajo razmišljanja, ki se zdijo še kako kompatibilna z gornjim citatom. Tako se je tudi goreča zagovornica politične participacije državljanov Hannah Arendt zavedala, da se bo večina državljanov želela odreči pravici do izvajanja vpliva pri sprejemanju najpomembnejših odločitev, ki bi se nanašale na javno sfero. Zdi se, da gre bistvo njenih razmislekov v smeri zamenjave elite poklicnih politikov z elito aktivnih državljanov. Tudi tu se torej ni moč odreči predstavništvu. Večina državljanov bo, skladno s temi razmisleki, še vedno pasivnih, manjšina pa bo tista, ki bo o javnih zadevah razpravljala in o zavezujočih odločitvah na koncu tudi odločala.

Bistvo političnega predstavništva je razmeroma preprosto. Gre za to, da se predstavlja nekoga oziroma se predstavlja interese nekoga, ki ni prisoten. Koncept političnega predstavništva v

---

⁷ Zgodnje obdobje po francoski revoluciji je znano tudi pod imenom "obdobje terorja".

⁸ Termina politično predstavništvo in posredna demokracija uporabljam kot sopomenki.

sebi združuje dve navidezno diametralno nasprotujoči si stanji – odsotnost in prisotnost. Posameznik ali skupina posameznikov je lahko, preko mehanizma političnega predstavništva, hkrati odsotna in prisotna. Odsotna je njihova fizična pojava, a hkrati so prisotni njihovi interesi, ki jih zastopajo njihovi predstavniki. Gre torej za nekakšno metafizično prisotnost.

Pri političnem predstavništvu je ključno kako natančno izvoljeni predstavniki zasledujejo interese volivcev (Saward 2006). Osrednje dileme pri konceptu predstavništva so povezane z razmerji med tistim, ki predstavlja oziroma zastopa in tistim, ki je predstavljan oziroma zastopan. Kako svoboden je pri sprejemanju zavezujočih odločitev tisti, ki zastopa? Na kakšen način, če sploh, je odgovoren tisti, ki zastopa? Komu je odgovoren? To je le nekaj vprašanj, ki ponazarjajo dileme znotraj koncepta predstavništva. V nadaljevanju bodo predstavljeni modeli predstavništev, ki na vsakega izmed teh vprašanj vsaj deloma nudijo odgovore.

3.2.1 Formalni pogledi na predstavništvo

Koncept predstavništva predvideva delovanje pooblaščenca v korist pooblastitelja. Razmerje med pooblaščencom in pooblastiteljem gre lahko v dve smeri: določitev pooblastil pooblaščenca (od pooblastitelja k pooblaščenca) in določitev odgovornosti za pooblastitelja (od pooblaščenca k pooblastitelju). Izvajanje nadzora pooblastitelja nad pooblaščencom je močno oteženo. Posledično so v razmerju predstavništva venomer prisotne asimetrije, saj so pooblaščenci posamezniki z lastnimi interesi, ki imajo v primerjavi z pooblastitelji pomembno prednost – celovitejše informacije (Brito Vieira in Runciman 2008). Znotraj formalnega predstavništva je potrebno izpostaviti predvsem dva navidez nasprotujoča si koncepta. Gre za koncepta, ki opisujeta razmerje med pooblastiteljem in pooblaščencom. To sta koncept pooblaščenja in koncept odgovornosti. Vsakega izmed teh dveh konceptov lahko izpeljemo do skrajnosti in v tem primeru kaj lahko ugotovimo, da skrajnost pravzaprav pomeni negacijo samega predstavništva. Ni namreč v domeni demokratičnega predstavništva, da prinaša neomejeno svobodo pooblaščenca in ni v domeni demokratičnega predstavništva, da prinaša popolno odvisnost pooblaščenca od mnenj in želja pooblastitelja. Gre torej za iskanje primerne ravnovesja med protislovjem mandatnega in neodvisnega modela predstavništva.

Koncept pooblašcanja Pitkinova (1967) predstavi s pomočjo metafore črne škatle: »Predstavništvo je neke vrste črna škatla, ki jo oblikuje začetno podeljevanje avtoritete, znotraj katere predstavnik lahko počne, kar želi. Če škatlo zapusti, če prekorači meje potem ne predstavlja več. Dobro ali slabo predstavništvo ne obstajata. Aktivnost predstavništva ali dolžnosti predstavnika ne obstajata; vse kar je storjenega po podelitvi pooblastila in znotraj določenih meja je po definiciji predstavništvo.« (Pitkin 1967, 39)

Značilnosti koncepta pooblašcanja so potemtakem sledeče:

- pooblaščenec je nekdo, ki je bil s strani pooblastitelja pooblaščen za delovanje v korist pooblastitelja,
- pooblastitelj po podelitvi pooblastila postane odgovoren za odločitve, ki jih sprejme pooblaščenec,
- pooblaščenec se pravice povečajo, odgovornost pa zmanjša,
- pooblastitelju se pravice zmanjšajo, odgovornost pa poveča,
- dobro ali slabo predstavništvo ne obstajata, obstajajo le meje, ki jih pooblastitelj lahko določi pooblaščenec,
- odgovornost pooblaščenec občuti le kadar prestopi določene meje; v tem primeru predstavništvo preneha.

Pitkinova (1967) je zaznala tri različne verzije zgornjega koncepta. Navezala se je na nemške teoretike⁹, ki so izpostavljali koncept *Organshaft*, nadalje se je navezala na demokratično predstavniško oblast, ter na teorijo Erica Voegelina. Bistvo koncepta *Organshaft* je v tem, da predstavnik oziroma zastopnik zastopa kolektiv in ne posameznika. Na ta način postane družbeni organ. Zastopnik torej deluje v korist skupine, člani te skupine pa prevzamejo koristi in odgovornosti, ki sledijo odločitvam zastopnika. Posebnost tega koncepta je v tem, da zastopniki niso le izvoljeni funkcionarji, temveč so zastopniki tudi državni uradniki, ki položajev ne zasedajo na podlagi volilnih rezultatov. V tem smislu imajo status zastopnika tudi državljani, ki ne opravljajo formalnih javnih funkcij, temveč status državnega zastopnika pridobijo že s tem, da na volitvah izbirajo člane državnih organov. Pri teoriji demokratične predstavniške oblasti je v temelj postavljena zahteva za vnaprejšnjo podelitev pooblastila zastopniku, pri čemer je tudi tu določeno spoštovanje odločitev zastopnika s strani pooblastiteljev. Bistveno pri tej teoriji

---

⁹ Max Webber, Hans Wolff, Georg Jellinek.

pa je podeljevanje pooblastila na volitvah. Torej, zastopniki so lahko le tisti posamezniki, ki so bili izvoljeni na volitvah. Najbolj radikalni pa so poudarki političnega filozofa Erica Voegelina. Slednji je kot merilo predstavništva prepoznal le učinkovitost. Demokratične volitve torej niso merilo za predstavništvo. Slednje lahko "practicirajo" tudi nedemokratični voditelji. Voegelin je poudarjal, da družba resnično pridobi veljavo šele takrat, ko v njenem imenu deluje predstavnik oziroma zastopnik (Pitkin 1967).

Koncept odgovornosti pa poudarka ne daje svobodi pooblaščenca, temveč daje poudarek odgovornosti pooblaščenca do pooblastitelja. Bistvo predstavništva je obstoj odgovornosti pooblaščenca. Če te odgovornosti ni, predstavništvo ne obstaja. Glavne karakteristike koncepta bi se dalo opisati v naslednjih točkah:

- pooblaščenec je odgovoren pooblastitelju,
- odgovornost pooblaščenca se poveča, pravice pa omejuje,
- cilj koncepta: zagotoviti upoštevanje želja in interesov pooblastitelja s strani pooblaščenca.

Če je za koncept pooblaščenja značilno, da predstavniško demokracijo definira z enačajem volitev in avtoritete, pa koncept odgovornosti predstavniško demokracijo definira z enačajem volitev in odgovornostjo. Torej, izvoljeni funkcionar je predstavnik, ker bo podvržen reelekciji ali pa odpoklicu na naslednjih volitvah (Pitkin 1967).

Koncept odgovornosti se zdi precej prijazen do tistega, ki pooblašča. A v primeru političnega predstavništva je pomembno predstavništvo skupin in ne zgolj posameznikov. Res je, da predstavništvo neke skupine pomeni tudi predstavništvo vseh članov te skupine, a na politično predstavništvo je potrebno pogledati z vidika celotne skupine. Teorija političnega predstavništva se je namreč venomer nanašala na skupine. Tu se začnejo zastavljati določena vprašanja. Imajo posamezniki znotraj skupine, ki se ne strinjajo z odločitvijo večine članov, možnost veta? So tisti člani, ki so proti večinski odločitvi, še zastopani? Na kakšen način se sprejemajo odločitve znotraj skupine (Brito Vieira in Runciman 2008)?

Skupine, ki so zmožne delovanja v lastnem imenu, torej so sposobne imenovati lastnega zastopnika, ponavadi združujejo člane z različnimi interesi., zato je pomembno, da zavoljo enotnega delovanja skupine, pride do ustreznih končnih odločitev znotraj skupine, torej

katerega pooblaščenca pooblastiti in kakšne meje mu postaviti. Pomembno je torej, da se pluralnost mnenj posameznih članov – inputi - izkristalizira v enotno kolektivno odločitev – output. Odločitve v tovrstnih skupinah se lahko sprejemajo:

- z soglasjem; če slednje obstaja, težav ni z imenovanjem pooblaščenca, lahko pa nastanejo pri določitvi meja; vsak posameznik ima pravico ugovarjati, a s tem se pravzaprav izloči iz skupine,
- z večino; tu je pomembno, da se člani skupine še pred konkretnim glasovanjem zavežejo, da bodo odločitve sprejemali z večino glasov¹⁰; odločitev sicer zavezuje vse člane, toda člani manjšine bi lahko zahtevali, da se jih iz odgovornosti izključi, zato je dobro, da se članstvo sproti odloča kdaj želijo biti zastopani (prav tam).

3.2.1.1 Predstavništvo enotnega interesa

Eden najbolj poznanih zagovornikov enotnega interesa je zagotovo irski politični teoretik iz osemnajstega stoletja Edmund Burke. Burke je politično predstavništvo dojemal kot predstavništvo interesov, ki so neosebni, objektivni. Vsi ti interesi so enotni. V družbi torej ni prostora za pluralnost interesov. Družba je enotna in ima enotne interese. Gre pravzaprav za elitistični koncept. Burke je politične predstavnike dojemal kot del elite, ki zastopa celoten narod. Obstoj te elite je nekaj nujno potrebnega, saj "masa" ni sposobna voditi družbe k dvema ciljema: odkrivanju božjih in naravnih zakonov. Za zasledovanje slednjih ciljev pa je potrebno imeti modrost in občutek za presojo. Večina ljudi tega nima, zato je na manjšini znotraj družbe, da navedene cilje zasleduje v imenu celotne družbe. Burke je neenakost med ljudmi videl kot nekaj naravnega in neizbežnega. Nimajo torej vsi ljudje enakih sposobnosti, enake izobrazbe, enake želje po dokazovanju. Bil je torej zagovornik naravne aristokracije.

Kar je ključnega pri zamislih o enotnem družbenem interesu je to, da člani elite oziroma politični predstavniki, delujejo v korist celotne družbe. Iz tega razloga politični predstavniki niso predstavniki posameznih volivcev, temveč so predstavniki celotnega naroda. Da pa lahko deluje v korist celotne družbe, mora biti član elite primerno izobražen, moder in sposoben, predvsem pa mora biti svoboden pri svojem delovanju, saj v primeru, da bi bil odvisen od mnenj "mase", ne bi mogel opraviti svojega dela. Dolžnost političnih predstavnikov torej je,

---

¹⁰ Thomas Hobbes je to predvidel v procesu nastajanja Commonwealtha.

da uporabljajo lasten razum za to, da delujejo v korist družbe. Člani elite naj bi tudi bili, na podlagi njihove sposobnosti presoje in pravičnosti, odpornejši proti zasledovanju parcialnih interesov. Burke je bil vnet zagovornik političnega predstavnštva, saj je vztrajal pri neločljivi povezanosti deliberacije in odločanja. Deliberacijo pa je dojemal kot proces, ki se dogaja le znotraj parlamentov. O javnih zadevah naj bi torej odločali le člani parlamenta.

Obstoj družbene elite je torej ključen pri predstavnštvu enotnega interesa. Zastavlja pa se vprašanje o tem kako naj se te člane elite izbere. Burke je bil nasprotnik univerzalne volilne pravice. Zagovarjal je ureditev po kateri bi volili le tisti, ki so tega sposobni oziroma imajo dovolj znanja za to. Tako je predlagal, da bi v Angliji in na Škotskem lahko volilno pravico imelo le 400.000 državljanov¹¹. Tako naj bi vsaj za silo dosegli načelo elita izbira elito. Bil pa je Burke zagovornik virtualnega predstavnštva. Pri slednjem ni pomembna volilna procedura, pomemben je efekt, ki ga povzročijo predstavniki (Pitkin 1967). Ni torej pomembna demokratična volilna pravica, pomembno je, da izbranci delujejo v korist vseh. Interes je enoten in Burke je to lepo ponazoril z izjavo, da družba pomeni dogovor med živimi, mrtvimi in tistimi, ki se bodo šele rodili (Burke 2009).

3.2.1.2 Predstavnštvo raznovrstnih interesov

Priznavanje pluralizma interesov v družbi je v domeni liberalizma, ki politično predstavnštvo dojema kot predstavnštvo posameznikov in ne skupin. To priznavanje je značilno za moderne demokratične države. Slednje v sebi združujejo dve vrsti ljudi: vladajoče in vladane. Znotraj obeh skupin obstajajo heterogeni interesi in naloga sodobnega predstavnškega sistema je v tem, da to heterogenost prepozna in se ji prilagodi (Brito Vieira in Runciman 2008). James Madison in Alexander Hamilton sta predstavnško demokracijo videla kot substitut za udeležbo državljanov na srečanjih, kjer bi sprejemali odločitve (Pitkin 1967). Čeprav sta omenjena državnik opozarjala na nevarnosti, ki jih prinašajo dobro organizirane in vplivne interesne skupine, pa sta se zavedala tudi realnosti modernih družb in s tem obstoja pluralizma in konfliktov interesov v družbi. Interese je potemtakem potrebno nadzirati in jih držati v ravnovesju. Moderni liberalizem¹² zato državo dojema predvsem kot nevtralnega posrednika

---

¹¹ Pri tem Burke zaide v kontradiktornost, saj je istočasno predlagal razširitev volilne pravice na Irskem in v Walesu.

¹² Klasični liberalizem pa državo dojema predvsem kot nujno zlo. Posledično si prizadeva za minimalno koncepcijo države, katere glavne naloge naj bodo varovanje zasebne lastnine in zagotavljanje javnega reda in miru.

in arbitra med heterogenimi interesi v družbi in kot garanta družbenega miru, ob tem, da se državi priznava pozitivna vloga pri širjenju svobode in ustvarjanju okolja za enake priložnosti (Heywood 2012). James Madison je v predstavniško demokracijo polagal velike upe. Parlament, kot osrednji demokratični organ, je videl predvsem kot blažitelja družbenih konfliktov, medtem ko je za politične predstavnike predvidel vlogo preprečevalcev okoriščanja zasebnih interesov na račun javnega interesa (Pitkin 1967). V slednje pa nista bila prepričana James Mill in Jeremy Bentham, ki sta sicer zagovarjala enakopravnost državljanov in njihovih predstavnikov, ob tem pa tudi širjenje volilne pravice, s čimer bi se dalo kaznovati predstavnike, ki bi altruizem zamenjali za egoizem. Altruizem ima torej kaj lahko le omejen čas trajanja in očitno teza Adama Smitha o "nevidni roki"¹³ v politiki težko vzdrži.

Ob spoznanju heterogenosti sodobnih družb, ki temeljijo na demokratičnih načelih, kamor spada tudi načelo splošne volilne pravice, pa se zdi ključna institucionalna ureditev volilnega sistema. Slednji predstavlja osrednji mehanizem, preko katerega volilno telo oziroma suvereno ljudstvo izbira politične predstavnike, ki v njihovem imenu sprejemajo zavezujoče odločitve. V sodobnih, predstavniških demokracijah, splošna volilna pravica predstavlja temeljno politično pravico posameznika. Kateri volilni sistem je torej primeren za sodobne, heterogene družbe? V današnjem času najpogosteje uporabljeni volilni sistemi so *proporcionalni volilni sistemi*. Slednji stremijo k načelu, po katerem mora število dodeljenih mandatov v predstavniškem telesu ustrezati dobljenim glasovom na volitvah¹⁴. Zasedovanje učinkov slednjega načela zagovorniki proporcionalnih volilnih sistemov prepoznavajo kot izrazito pozitivno lastnost, saj to načelo zagotavlja politično predstavništvo tudi manjšim strankam in različnim manjšinam¹⁵. Slednje se tako lahko rezultira v večji odzivnosti predstavniškega telesa, kar pomeni, da se seznanijo z heterogenimi interesi in potrebami državljanov (Krašovec 2007). Seveda pa ima tudi proporcionalni volilni sistem svoje slabosti. Krašovec (2007) med najpogosteje kritizirane lastnosti proporcionalnih volilnih sistemov navaja:

- *Nestabilnost vlad in političnih sistemov* povzroča praviloma višje število parlamentarnih političnih strank, kar se pogosto rezultira v koalicijskih vladah.

---

¹³ Adam Smith je tezo o "nevidni roki" postavil v ekonomski kontekst. Bistvo te teze pa je sledeče: s tem, ko posameznik zasleduje lastni interes, zasleduje tudi javnega hkrati.

¹⁴ Velikokrat je v kombinaciji z proporcionalnim volilnim sistemom uporabljena prohibitivna klavzula oziroma volilni prag, ki proporcionalni volilni sistem približa učinkom večinskega volilnega sistema.

¹⁵ Učinkovito uresničevanje navedenega načela je usodno odvisno od določene prohibitivne klavzule. Višje je določena, bolj oteženo je uresničevanje pozitivnega aspekta proporcionalnega volilnega sistema.

- *Zapletenost pretvorbe dobljenih glasov v sedeže* pogosto volivcem onemogoča razumevanje delovanja volilnega sistema.
- *Razdeljena odgovornost v volilni enoti* pomeni, da je odgovornost izvoljenih predstavnikov znotraj volilne enote porazdeljena in s tem bolj nejasna¹⁶.

3.2.2 Deskriptivno predstavništvo

Deskriptivni koncept predstavništva se docela razlikuje od formalnega koncepta, ki je bil predstavljen v prejšnjem podpoglavju. Tu se osrednja dilema ne nanaša na relacijo pooblastilo – odgovornost, temveč je osrednje vprašanje kakšen naj bi bil oziroma naj bo politični predstavnik. V kontekstu deskriptivnega predstavništva se pogosto uporablja metafora portreta. Torej, predstavniško telo mora kar čim bolj odsevati sestavo celotne družbe, kar pomeni, da morajo biti člani različnih družbenih skupin v predstavniškem telesu zastopani proporcionalno z njihovim številom v družbi. Na tem mestu postane precej očitna izbira ustreznega volilnega sistema. Gre seveda za proporcionalni volilni sistem, ki posebej poudarja načelo, ki predvideva, da mora število dodeljenih mandatov v predstavniškem telesu ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. Kot idealni volilni sistem, znotraj deskriptivnega predstavništva, se ponuja čisti proporcionalni volilni sistem, torej brez volilnega praga, ter z zgolj eno volilno enoto.

Deskriptivno predstavništvo torej ne daje poudarka na tem kaj predstavnik počne, temveč se bolj osredotoča na to kakšen ta predstavnik je. Bolj kot strokovne in moralne kvalitete, je pomembna podobnost predstavnika tistim volivcem, ki jih predstavlja. Pitkinova (1967) v tej luči povzema drugega predsednika ZDA Johna Adamsa, ki je za politične predstavnike zahteval, da enako kot tisti, ki jih zastopa, mislijo, čutijo, razumevajo in delujejo. Bistvo tega, da predstavnik mora biti podoben lastnemu volilnemu telesu je v tem, da le na ta način predstavnik lahko deluje v njihovo korist. Deskriptivno predstavništvo potemtakem temelji na podajanju informacij. Temeljna naloga političnih predstavnikov je, da vladi oziroma izvršilni oblasti prenašajo informacije o potrebah volivcev. Predstavnik posledično pri svojem delovanju ni svoboden, temveč je zavezan pričakovanjem volivcev, ki so ga izvolili. Za opis predstavnikovega delovanja se pogosto uporablja metafora megafona. Predstavnik je torej

---

¹⁶ Za proporcionalne volilne sisteme so značilne plurinominalne volilne enote, kar pomeni, da se v posamezni volilni enoti izvoli več predstavnikov kot eden.

povsem pasiviziran, govori in zagovarja le tisto, kar od njega pričakujejo volivci (Pitkin 1967).

V povezavi z deskriptivnim predstavništvom pa je potrebno opozoriti še na eno pomembno karakteristiko. Predstavniško telo predstavlja le parlament. Predstavniška in oblastna funkcija sta potemtakem ločeni. John Stuart Mill je v tem duhu predlagal, da naj parlament ne bo oblastni, temveč deliberativni in nadzorni organ, ki zagotavlja prostor za pretok informacij in za nadziranje izvršilne oblasti oziroma vlade. Podobno je razmišljal tudi Anthony Downs, ki političnih predstavnikov ni dojemal kot zastopnike posameznikov, temveč jih je dojemal kot zastopnike političnih strank, katerih glavna naloga pa je, da političnim strankam prenesejo informacije o potrebah in željah njihovih volivcev (prav tam). Politične predstavnike je označil za specialiste za zaznavanje volje državljanov, kar je na nek način razumljivo, saj je Downs eden tistih teoretikov, ki so volilni proces zreducirali na golo ekonomijo. Razmerje med politiki in volivci je enako razmerju med ponudnikom in potrošnikom na trgu. Politiki ponujajo "blago", ki pa ga volivci na volitvah bodisi kupijo bodisi ne kupijo.

3.2.3 Simbolično predstavništvo

Politično predstavništvo pomeni predstavljanje nekoga ali nečesa, kar ni prisotno in pri simbolih lahko poudarimo nekaj podobnega. Torej, simboli lahko predstavljajo nekaj, kar v resnici sploh ni prisotno. Zagovorniki simboličnega predstavništva predstavništvo dojemajo kot simbolno dejanje. Tako kot imata narodna zastava ali državna himna zmožnost simboličnega predstavništva celotnega naroda ali države, tako ima tudi posameznik zmožnost, da simbolično predstavlja narod ali državo. Tako lahko denimo kralj ali predsednik države odigrata vlogo simbola, ki simbolizira njun narod oziroma državo.

Razlika med deskriptivnim in simboličnim predstavništvom je v tem, da simboli niso vir informacij. Naloga simbola je pravzaprav ta, da spodbuja čustva in dejanja, ki pa morajo biti usklajena z tistim za kar naj bi se konkreten simbol zavzemal. Simbol namreč ponavadi ni nekaj arbitrarno določenega, temveč ponavadi vsebuje karakteristike tistega kar simbolizira. Posledično velja, da tisto kar se zgodi simbolu, se zgodi tudi tistemu, ki ga ta simbol

predstavlja¹⁷. Simbolično predstavništvo zato temelji na čustvih in iracionalnih psiholoških odzivih in ne na razumu in racionalni presoji (Pitkin 1967).

Bistvo simboličnega predstavništva se skriva v zaupanje v simbole. Če nihče v simbole ne verjame, simbolično predstavništvo ne obstaja. Simboličnih političnih predstavnikov torej ni, če državljani vanje ne verjamejo. Predstavništvo v tem pogledu se torej zaključi takoj, ko simbolni politični predstavnik izgubi zaupanje državljanov. V skrajni verziji to pravzaprav pomeni, da lahko tudi demokratično izvoljeni voditelji izgubijo legitimnost in s tem pridih demokratičnosti še preden se odvijejo nove volitve. Simbolični politični predstavniki ponavadi igrajo pasivno vlogo znotraj političnega sistema v smislu, da ne sprejemajo splošno zavezujočih odločitev. Njihove zadolžitve so večinoma ceremonialne narave, kar pravzaprav pomeni, da ne prihajajo pogosto v konflikte s tistimi, ki jih predstavljajo (prav tam).

3.3 POLITIČNE STRANKE IN POSREDNA DEMOKRACIJA

Politične stranke so v modernih demokratičnih državah nepogrešljive entitete, ki opravljajo nekatere ključne funkcije znotraj političnega sistema. Odsotnost političnih strank je realnost le v državah v katerih prevladuje tradicionalni družbeni model v katerem imajo oblast v rokah družinske dinastije z dolgo zgodovino vladanja¹⁸, ter v državah v katerih vladajo avtorski voditelji. Med slednje sodijo posamezni avtokrati, vojska ali kombinacija obojega. Politične stranke pa so tudi precej trdožive tvorbe, saj vzniknejo takoj, ko avtorska represija vsaj malce popusti. Ravno težave, ki jih imajo avtorske oblasti z zatiranjem delovanja političnih strank, pa kaže na njihovo pomembnost za demokratične procese (Ware 1996). Politične stranke se zdijo nepogrešljiv element vsakega demokratičnega političnega sistema. Kljub temu, da se pojavlja veliko kritik na račun delovanja političnih strank, pa zagotovo znotraj političnega sistema opravljajo funkcije, ki so zelo pomembne pri vzpostavitvi demokratičnega političnega sistema. Fink Hafnerjeva (2001) navaja najbolj pogoste očitke političnim strankam. Politične stranke naj bi bile:

- egoistične oziroma so organizacije interesa in ne načela,¹⁹
- dejavnik negacije demokracije, saj omejujejo dejavnost državljanov le na volitve,

---

¹⁷ Lep primer predstavlja v medijih pogosto videna gesta – sežig državne zastave. Slednje pogosto povzroči čustvene odzive tistih, ki se poistovetijo s sežgano zastavo.

¹⁸ Kot primer se navaja države Perzijskega zaliva.

¹⁹ Ta očitek se nanaša na ameriško misel iz konca osemnajstega stoletja.

- aparati, ki se povzdigujejo nad državljane,
- aparat v katerem se vodstvo povzdiguje nad članstvo,
- vojaška organizacija v kateri prevladuje železni zakon oligarhije,
- aparat zatiranja spontanosti in politične energije množic,
- grožnja demokraciji zaradi njihovega načina delovanja (Fink Hafner 2001, 16).

Očitkov političnim strankam torej ne manjka in nekateri od njih (denimo očitek o odsotnosti notranje demokracije) se zdijo povsem primerni. Nekateri izmed očitkov pa so preostri. To sledi iz Warove (1996) deskripcije političnih strank v petih točkah:

1. *Politične stranke so institucije, ki združujejo ljudi z namenom izvrševanja državne oblasti.*
2. *Politične stranke za zasledovanje lastnih ciljev uporabljajo legitimna sredstva.*
3. *Politične stranke se vsakokrat udeležijo volitev, ko je to možno.*
4. *Politične stranke so institucije, ki ne želijo zastopati zgolj enega, ozkega interesa v družbi.*
5. *Politične stranke so skupine posameznikov, ki imajo podobna prepričanja in vrednote (Ware 1996, 2 – 4).*

Iz zgornje deskripcije izhaja, da očitno politične stranke le imajo pozitivno vlogo v sodobnih demokratičnih političnih sistemih. Spomnimo na misli Adama Przeworskega, ki je volitve označil za nadomestek nasilja. Tu politične stranke odigrajo ključno vlogo, saj prav te institucije igrajo odločilno vlogo pri mobilizaciji državljanov. Ta pozitivni aspekt delovanja političnih strank lahko razberemo iz druge in tretje točke zgoraj. Nadalje pa iz četrte točke izhaja, da politične stranke že dolgo niso več "ozke" pri zastopanju interesov. V samih začetkih vzpostavljanja teh pomembnih institucij je v resnici šlo za zastopanje zgolj ozkih interesov. A vsaj od druge svetovne vojne dalje, ko so se politične stranke spremenile iz kadrovske in množične politične stranke v tako imenovane "catch all" politične stranke. ta prehod je logična posledica povečevanje politične enakosti v razvitih demokratičnih državah.

Nadalje pa tudi funkcije političnih strank, ki jih definira Fink Hafnerjeva (2001) kažejo na njihovo esencialno relevantnost za sodobne politične sisteme. Med najpomembnejše funkcije političnih strank avtorica navaja:

- povezovanje med vladajočimi in vladanimi,

- agregacija različnih interesov,
- oblikovanje in izvajanje kolektivnih ciljev družbe,
- strukturiranje volilnih glasov,
- integriranje in mobilizacija množice državljanov,
- rekrutiranje voditeljev za javne funkcije,
- oblikovanje javnih politik,
- socializacija državljanov,
- socializacija elite (Fink Hafner 2001, 18).

Vpliv političnih strank je v posrednih demokracijah precejšen, kar se kaže tudi v tem, da je velika večina kandidatov, ki nastopajo na volitvah članov političnih strank. Slednje se rezultira v tem, da velike večine kandidatov, ki nastopijo na volitvah ne izberejo volivci, temveč jih izberejo ponavadi strankarski vrhovi. Vpliv političnih strank je tolikšen, da lahko govorimo o strankarski demokraciji in ne več o predstavniški demokraciji (Budge 1996). Slednje je posledica tega, da vodstva političnih strank lahko dokaj preprosto izvajajo različne pritiske na izvoljene predstavnike. Slednji naj bi bili svobodni pri svojem delovanju v korist državljanov²⁰, a strankarski voditelji kaj lahko, v primeru neposlušnosti ali celo upora posameznega predstavnika vodstvu politične stranke, posežejo po močnem "orožju" – izključitev predstavnika iz politične stranke, ali pa bolj prefinjen način – odstranitev predstavnikovega imena iz kandidatne liste na naslednjih volitvah oziroma prestavitev kandidata v volilno enoto ali volilni okraj v katerem realne možnosti za izvolitev nima.

V modernih predstavniških demokracijah so politične stranke osrednje institucije v razmerju med volivcem in njegovim predstavnikom. Obstaja zelo malo resnično neodvisnih predstavnikov in dokler bodo obstajala zakonodajna telesa, tako dolgo se bodo predstavniki združevali v politične stranke. Slednje pa imajo status reprezentativne institucije v kolikor obstajajo mehanizmi, na primer volilna pravila, preko katerih se jim podeljuje pooblastilo za vladanje.

---

²⁰ 82. člen Ustave Republike Slovenije (URS) v prvem odstavku določa: »Poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršnakoli navodila.«

4 NEPOSREDNA DEMOKRACIJA

»Quod omnes tangit, ab omnibus approbetur.« (Wikipedia 2013c)

Zgoraj citirani latinski rek se zdi primeren za uvod v poglavje, ki nosi naslov Neposredna demokracija. Bistvo navedenega citata lahko strnemo takole: odločitve, ki se nanašajo na vse, morajo biti odobrene s strani vseh. V okviru diskurza o neposredni demokraciji je citirani rek dobrodošel, saj kaže na to, da iz procesa odločanja o javnih zadevah ni izključen nihče od tistih, ki ga te odločitve tako ali drugače zavezujejo. V nadaljevanju poglavja bodo predstavljene temeljne značilnosti neposredne demokracije, s tem pa bodo predstavljene tudi možnosti za čim bolj striktno uporabo citiranega reka v praksi.

4.1 IZVOR NEPOSREDNE DEMOKRACIJE

Izvor neposredne demokracije je povezan z izvorom klasičnega koncepta demokracije. Koncept klasične demokracije v ospredje postavlja idejo o aktivnem državljanstvu. Slednje je povezano z idejo o množični politični participaciji, kar pomeni, da se spodbuja posameznike k aktivnemu vključevanju v procese odločanja o javnih zadevah. Klasični koncept demokracije ima korenine v antični Grčiji, natančneje v grški mestni državi Atenah. Koncept klasične demokracije se je v Atenah vzpostavil v šestem stoletju pred našim štetjem, skozi zgodovino pa je atenska demokracija služila kot navdih mnogim mislecem, ki so in še vedno zagovarjajo koncept aktivnega državljanstva. Morda najbolj znani zagovornik aktivnega državljanstva je Jean Jacques Rousseau, ki je poudarjal pomembnost aktivne vloge posameznika v procesu sprejemanja političnih odločitev. Za Rousseauja je bilo aktivno državljanstvo nekaj, kar je posamezniku omogočalo svobodo, saj naj posameznik ne bi bil svoboden, če bi mu drugi narekovali kako naj živi. Bistvo aktivnega državljanstva je torej v tem, da posameznik sam odloča kako bo živel, to pa pomeni, da mora imeti vpliv na sprejemanje zakonov. Svoboden posameznik je torej tisti, ki si sam vlada. Rousseau je šel v skrajnost in poudaril, da se posameznik niti ne more odpovedati pravici do javnega soodločanja. Tistega, ki bi se prostovoljno želel odpovedati navedeni pravici, bi bilo potrebno prisiliti, da bi sprejel dano svobodo. Da pa posameznike ne bi bilo potrebno prepogosto siliti v svobodo, bi moral

poskrbeti izobraževalni sistem, ki bi opravil levji delež pri pripravi posameznika na aktivno državljanstvo (Ryan 2012).

Atenska demokracija je bila povsem drugačna od demokracije v kateri živimo v razvitih državah danes. Kot navaja Budge (1996), so imele Atene približno 80.000 prebivalcev, od tega je bilo od 20.000 – 30.000 državljanov, od slednjih pa naj bi se zasedanj državljanov udeleževalo le 6000 posameznikov. Kot lahko razberemo iz navedenih števil, je bilo iz procesa odločanja o javnih zadevah izključeno krepko več kot polovica prebivalstva. Slednje je danes nepredstavljivo. Atenska "demokratska" ureditev ni priznavala nikakršnih pravic ženskam, tujcem, sužnjem in otrokom. Državlanske pravice so bile priznane le odraslim moškim, katerih predniki so tudi živeli v Atenah. Ob tem konceptu, ki poudarja odločanje vseh o vsem, pa se zastavlja vprašanje kako so si odrasli moški lahko privoščili konstantno politično participacijo. Heywood (2007) slednje pojasnjuje z obstojem suženjstva in izrazito podrejene vloge žensk.

Izvor ideje neposredne demokracije torej sega v čas antične Grčije. Za atenske državljane je bila ureditev resda popolnoma inkluzivna. O javnih zadevah so smeli odločati vsi, javne funkcije pa so se večinoma dodeljevale na podlagi žreba za določen čas. Ta atenski aspekt se še danes pojavlja v različnih razpravah o neposredni demokraciji. Gre za tako imenovani klasični koncept neposredne demokracije. Slednji ne predvideva delovanja političnih strank²¹, glede glasovanja se predvideva načelo vsi o vsem, ob tem, da bi, za spremembo od Aten, politične pravice bile podeljene bistveno širše. Ta koncept za sodobne družbe seveda ni primeren in večina participativnih teoretikov ga ne zagovarja (Budge 1996).

4.2 KAJ JE NEPOSREDNA DEMOKRACIJA?

Neposredna demokracija je režim v katerem odrasli državljani razpravljajo in odločajo o najpomembnejših političnih odločitvah (Budge 1996). Razpravljanje in odločanje o najpomembnejših političnih odločitvah dandanes pogosto dojemamo kot dejavnosti, ki se večinoma odvijajo v predstavniških institucijah. Slednje je posledica dejstva, da je danes večina držav vezanih na koncept posredne oziroma predstavniške demokracije. Posredna

---

²¹ V atenskih državljanskih skupščinah resda niso poznali političnih strank kot jih poznamo dandanes, vendar pa so v njih kljub temu delovale posamezne frakcije, preko katerih so vplivni posamezniki, npr. Periklej, obvladovali dogajanje. Te frakcije bi lahko šteli za predhodnice sodobnih političnih strank.

demokracija ima pomembno karakteristiko – izvoljene posameznike, ki sprejemajo zavezujoče odločitve v imenu ljudstva. Oblast tudi v posrednih demokracijah izhaja iz ljudstva, a povečini ljudstvo te iste oblasti ne izvršuje neposredno, temveč jo izvršuje posredno, to je preko posameznikov, ki so izvoljeni na svobodnih in kompetitivnih volitvah. Najpomembnejše politično opravilo za večino državljanov, v sodobnih predstavniških političnih sistemih, tako predstavlja udeležba na volitvah. Volitve so nekakšen mehanizem preko katerega ljudstvo prenese pooblastilo na določene posameznike z namenom, da bi ti posamezniki razpravljali in odločali o javnih zadevah. To pooblastilo se podeli za določen čas, kar volilnemu telesu omogoča, da presodi delovanje teh posameznikov v času, ko so podeljena pooblastila izvrševali. Kritiki posredne demokracije najpogosteje kritizirajo prav to značilnost. Kritiki je torej podvržena posledica posredne demokracije - pasivnost posameznega državljana. Ta pasivnost izhaja iz tega, da se volitve odvijajo le vsakih nekaj let. Vmesni čas, med enimi in drugimi volitvami, tako za povprečnega državljana pomeni predvsem čas v katerem ne more bistveno vplivati na politične procese.

Koncept neposredne demokracije pa, ravno nasprotno od koncepta posredne demokracije, spodbuja posameznega državljana k aktivni udeležbi v procesu odločanja o javnih zadevah. Neposredna demokracija se, na valovih tehnološkega razvoja in vedno večjega dostopa do informacij, širi (Budge 1996; Haskell 2001; Matsusaka in Lupia 2004; Matsusaka 2005). Zastavlja se vprašanje, zakaj bi le peščica posameznikov odločala o javnih zadevah in ne vsi, ki jih te odločitve obvezujejo. Zagovorniki neposredne demokracije pogosto poudarjajo, da vedno višja izobraženost državljanov, dostopnost informacij in tehnološki napredek lahko privedejo do koncepta neposredne demokracije, ki bi v praksi dobro deloval. Ni pa več aktualen klasični koncept neposredne demokracije, ki denimo predpostavlja odpravo političnih strank in predstavniških institucij, temveč se teoretske razprave odvijajo v smeri oblikovanja sistema, ki bi predstavljal kompromis med sedanjim, predstavniškim sistemom in okrepljenimi elementi neposredne demokracije. Predstavniške institucije in politične stranke ne bi bile odpravljene, bi se pa spremenile njihove vloge znotraj političnega sistema (Budge 1996). Spremembe bi šle v smeri slabitve vpliva tako parlamentov kot tudi političnih strank. Parlamenti bi se spremenili v posvetovalne institucije, preko tega pa bi vpliv izgubile tudi politične stranke, saj njihovi člani ne bi več imeli neposrednega vpliva na sprejemanje javnih politik. Zdi se kot, da bi se slika obrnila – ljudstvo pridobi neposredni vpliv, politične stranke pa zgolj posrednega.

Neposredna demokracija je torej demokratični koncept, ki v osrčje lastnega bistva postavlja aktivno vlogo posameznika v procesih javnega odločanja. Mehanizem preko katerega državljan lahko aktivno sodeluje v omenjenih procesih predstavlja politična participacija. Politično participacijo lahko opišemo kot *»vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije«* (Della Porta 2003, 64). Milbrath (1982) je definiral več vrst politične participacije, med konvencionalne možnosti politične participacije je tako uvrstil naslednje aspekte: izpostavljanje političnim izzivom, volitve, odpiranje politične razprave, prepričevanje drugega kako naj voli, nošnja politične značke, stik s političnim funkcionarjem ali voditeljem, denarni prispevki politični stranki, udeležba na političnem zborovanju, posvečanje časa volilni kampanji, vstop med aktivno članstvo politične stranke, udeležba na političnih zborovanjih, zbiranje denarja za politične namene, kandidiranje za voljeno funkcijo, prevzemanje političnih ali strankarskih funkcij. Nadalje pa obstajajo tudi nekonvencionalne oblike politične participacije. Med slednje štejemo: pisma bralcev, sodelovanje v bojkotu, samozmanjševanje davkov ali najemnin, zasedba poslopij, cestne zapore, podpisovanje peticij, sedeči protesti, udeležba v divjih stavkah, udeležba v mirnih sprevodih, povzročanje škode na gmotnih dobrinah, nasilje zoper ljudi (Dalton v Della Porta 2003, 69).

4.3 IZZIVI NEPOSREDNE DEMOKRACIJE

V povezavi z neposredno demokracijo se postavljajo mnoga bolj ali manj relevantna vprašanja. Gre za izzive oziroma kritike neposredne demokracije, ki se pojavljajo kot posledica dejstva, da danes velika večina držav deluje na podlagi načel posredne demokracije. Slednja je močno usidrana v demokratični kulturi razvitega sveta in zato ne čudi, da se do koncepta neposredne demokracije pogosto goji nezaupanje. Pričujoče podpoglavje bo služilo predstavitvi najpogosteje predstavljenih kritik koncepta neposredne demokracije in predstavitev odgovorov na te kritike.

Budge (1996) navaja še nekatere druge dileme okrog koncepta neposredne demokracije kot sta denimo vprašanje privolitve in politične participacije volivcev in vprašanje zmožnosti za vpeljavo neposredne demokracije oziroma množične politične participacije. Vpeljava neposredne demokracije danes naj ne bi predstavljala večjih težav. Kritiki neposredne demokracije pogosto omenjajo, da so sodobne družbe enostavno preobsežne, da bi lahko

računali na množično politično participacijo kot jo predvideva koncept neposredne demokracije. A zagovorniki vidijo možnosti za množično politično participacijo v razvoju elektronskih medijev. Televizija, radio, računalnik in telefon omogočajo interaktivno razpravo in glasovanje med fizično sicer ločenimi posamezniki (Budge 1996). V tej smeri se v resnici dogajajo premiki in nekatere države so že vpeljale elektronske volitve oziroma delajo na tem, da to storijo. Tudi v Sloveniji se v zadnjem času odvija javna razprava o vpeljavi elektronskih parlamentarnih volitev. Slednje naj bi prineslo pozitivne učinke na volilno udeležbo predvsem med mladimi volivci, a zanesljivih analiz zaenkrat še ni bilo narejenih o tovrstnih pozitivnih učinkih. Zagovorniki neposredne demokracije pa tudi ne pristajajo na to, da bi volivci bili politično aktivni le v času volitev, ko imajo možnost izbirati med različnimi kandidati, političnimi strankami in njihovimi programi. Njihov argument je, da pristna demokracija pomeni participacijo državljanov pri vsaki pomembnejši odločitvi (prav tam). Predstavniška demokracija se opira na načelo en človek en glas, medtem ko je neposredna demokracija participativna v smislu, da pravico do odločanja o javnih zadevah priznava tistemu, ki dokaže svojo predanost javnim zadevam. Predstavniška demokracija je pogosto zbirokratizirana in najpomembnejše odločitve sprejemajo politični vrhovi, neposredna demokracija pa vztraja pri zahtevi, da se odločanje kar čim bolj približa volivcem (Della Porta 2003).

Vprašanje kompetentnosti volilnega telesa je ena osrednjih dilem, ki so povezane z neposredno demokracijo. Veliko ljudi verjame v to, da povprečni volivec ni zmožen sodelovati v procesu sprejemanja javnih politik, saj je njegovo poznavanje političnih institucij in procesov preskromno oziroma se informira o teh zadevah na podlagi majhnega števila virov (Budge 1996; Lupia in Matsusaka 2004; Matsusaka 2005). Dilema okrog poučenosti volivcev je, iz vidika kvalitete javnih politik, ključna. Ta dilema ne ponuja enoznačnega odgovora. V družbi se poraja veliko vprašanj in niso vsa vprašanja takšne narave, da bi lahko zaključili, da so zgolj strokovnjaki ali izvoljeni predstavniki ljudstva tisti, ki poznajo odgovore (Haskell 2001; Matsusaka 2005). Pogosto se zgodi, da tudi izvoljeni predstavniki ne poznajo problematike o kateri razpravljajo in glasujejo, saj odločajo o velikanskem številu javnih politik in pričakovati, da bodo poznali in razumeli vse, je nerealno. A tu so v prednosti, pred volivci, izvoljeni predstavniki, ki imajo v parlamentih različne svetovalce, ki jim svetujejo pri njihovem delu. Povprečen volivec pa plačanih strokovnjakov nima na razpolago in se zato poslužuje medijskih vsebin pri presoji neke konkretne javne politike (Haskell 2001). Matsusaka (2005) pa pokaže na dve različni družbeni situaciji – situacijo v kateri

potrebno znanje za sprejemanje javnih politik posedujejo le strokovnjaki in situacijo v kateri se potrebuje znanje, ki pa ga strokovnjaki ne premorejo. Prva situacija je izrazito nenaklonjena neposredni demokraciji, saj bi bile posledice odločanja volivcev negativne. Brez strokovnega znanja pač ne more biti kvalitetnih odločitev, ob tem pa bi tvegali tudi to, da se s pogostimi referendummi, na katerih bi neposredno odločali volivci, demotivira uradnike, ki so sicer zadolženi za zbiranje potrebnih informacij. Druga situacija pa je bolj naklonjena mehanizmom neposredne demokracije, saj gre večinoma za vprašanja, ki se nanašajo na določanje javnih vrednot, na primer vprašanja glede splava, smrtne kazni ali evtanazije (Matsusaka 2005).

Izziv, ki ga glede kompetentnosti volivcev ponujajo kritiki neposredne demokracije, temelji na očitkih o pomanjkanju izobrazbe, razgledanosti, razpoložljivega časa in tudi volje do sodelovanja v procesu javnega odločanja (Haskell 2001). Navedeni očitki so smiselni, saj se zdi bolj smiselno, da se ukvarjamo s kvaliteto javnih politik in toliko manj s formalnimi procedurami. Dejstvo je, da zgolj demokratični proces še ne prinese zelenih učinkov in odločitev. Dejstvo pa je tudi, da vnaprej odreči kompetentnost volilnemu telesu ne moremo. Profesionalni politiki namreč nimajo monopola nad stroko. Državljanji lahko politično participirajo na več načinov in vsakršna participacija jim ponudi neko novo znanje (Budge 1996).

4.4 NEPOSREDNA DEMOKRACIJA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Drugi odstavek tretjega člena slovenske ustave določa: »V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljani jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno.« Ustava sprejema načelo ljudske suverenosti kot suverenost vseh državljanov. Ljudstvo oblast izvaja neposredno ali posredno preko izvoljenih predstavnikov ljudstva. V Republiki Sloveniji torej neposredna in posredna demokracija delujeta vzajemno, a veliko večino odločitev še vedno sprejemajo predstavniki ljudstva v parlamentu. Neposredna demokracija se v praksi uporablja le na določenih področjih in še to v omejenem obsegu. Najpogosteje uporabljeni obliki neposredne demokracije, referendum in ljudska iniciativa, ne moreta nadomestiti predstavniške demokracije, lahko pa pomenita pomembno dopolnilo posrednemu načinu odločanja (Kocjančič in drugi 2006). V

nadaljevanju podpoglavja bosta predstavljeni najpogosteje uporabljeni obliki neposredne demokracije na državni ravni zakonodajni referendum in ljudska iniciativa.

Zakonodajni referendum je oblika neposredne demokracije, ki volilnemu telesu omogoča glasovanje o potrditvi oziroma zavrnitvi zakona, ki ga izglasuje državni zbor. Gre torej za naknadni zakonodajni referendum, ki ljudstvu omogoča, da razveljavi konkretno odločitev, ki so jo v njihovem imenu sprejeli izvoljeni predstavniki. Ta oblika neposredne demokracije predstavlja pomemben korektiv posredne demokracije. Svoj temelj ima v 90. členu slovenske ustave, ki je bil v mesecu maju 2013, s strani ustavodajalca, spremenjen. Ureditev zakonodajnega referenduma je, skupaj z ljudsko iniciativo, podrobneje urejeno v Zakonu o referendumu in ljudski iniciativi (ZRLI). V povezavi z zakonodajnim referendumom sta bila sprememb deležna še 97. in 99. člen ustave, ki sta dajala podlago za zahtevo za razpis zakonodajnega referenduma državnemu svetu. Slednjemu, prav tako pa tudi poslancem državnega zbora, je bila pristojnost zahteve za razpis zakonodajnega referenduma odvzeta. Nova ustavna pravila tako dajejo pravico do zahteve razpisa zakonodajnega referenduma "le" še 40.000 volivcem. Glede na število volilnih upravičencev, ki je na zadnjih izpeljanih volitvah leta 2012 znašalo 1.714.998²², to v odstotkih pomeni, da lahko razpis zakonodajnega referenduma zahteva 2,33% volilnih upravičencev v državi. Omenjena zahteva pa nima pravne podlage kadar se nanaša na sledeča področja:

- zakoni o davkih, carinah in drugih obveznih dajatvah,
- zakon o izvrševanju proračuna,
- zakoni o nujnih ukrepih za zagotovitev obrambe države, varnosti ali odprave posledic naravnih nesreč,
- zakoni o ratifikaciji mednarodnih pogodb,
- zakoni, ki odpravljajo protiustavnost na področju človekovih pravic oziroma drugo neustavnost (Cerar 2013).

Skladno z novostmi, je zakon na referendumu zavrnjen, če proti glasuje večina tistih, ki so veljavno glasovali, pod pogojem, da proti glasuje vsaj 20% vseh volilnih upravičencev. V teoriji to pomeni, da 20% oziroma 343.000 volivcev lahko prepreči uveljavitev zakona, ki ga je sprejel legitimno izvoljeni predstavniški organ. Slednji pa, na podlagi 86. člena ustave, lahko odločitev sprejme le, če je na seji prisotna absolutna večina poslank in

---

²² Podatki se nanašajo na volitve predsednika države leta 2012 (Vir: Statistični urad Republike Slovenije).

poslancev, to je 46 od 90. Res je, da se odločitev lahko sprejme z relativno večino, a to ne spremeni dejstva, da na seji, na kateri se odločitev sprejema, mora sodelovati absolutna večina legitimno izvoljenih predstavnikov ljudstva. V povezavi s tem se zastavlja vprašanje, zakaj ni potrebno, da se ljudskega glasovanja udeleži večina volilnih upravičencev, da bi odločitev obveljala. Iz veljavne ureditve je torej možno razbrati težnjo po krepitevi pozicije ljudstva v odnosu do izvoljenih predstavnikov. Volilno telo namreč lahko blokira odločitev, ki jo sprejmejo izvoljeni predstavniki, pod povsem drugačnimi pogoji kot je bila ta odločitev sprejeta.

Še en pomemben instrument neposredne demokracije, ki ga ima v rokah ljudstvo, pa je *ljudska iniciativa*, ki ima temelj v 88. členu ustave, podrobneje pa je, tako kot zakonodajni referendum, urejena v Zakonu o referendumu in ljudski iniciativi (ZRLI). Navedeni zakon predvideva dve vrsti ljudske iniciative. Prva je povezana z spremembami ustave, ki jih lahko zahteva 30.000 volivcev. Pobudo za spremembo najvišjega pravnega akta, ki mora biti podkrepljena z omenjenimi 30.000 podpisi državljanek in državljanov, ki jim je priznana volilna pravica in ustrezno utemeljitev predlagane spremembe, lahko poda vsak volivec, politična stranka ali drugo združenje državljanov. Druga vrsta ljudske iniciative pa se nanaša na predložitev predloga zakona državnemu zboru. Predlog zakona mora biti oblikovan z zahtevami, ki jih predpisuje poslovnik državnega zbora, podkrepljen pa mora biti z vsaj 5.000 podpisi državljanek in državljanov, ki jim je priznana volilna pravica.

Izvrševanje oblasti s strani ljudstva je ključno v vsaki družbi, ki si želi demokratičnega pedigreja. Predstavljeni prevladujoči obliki neposredne demokracije, zakonodajni referendum in ljudska iniciativa, se v Republiki Sloveniji zdita precej zlahka dostopni državljanom in državljanom. 2,33% volilnega telesa lahko zahteva razpis zakonodajnega referenduma, 20% volilnega telesa lahko zavrne uveljavitev že sprejetega zakona, 1,75% volilnega telesa lahko predlaga spremembe ustave, 0,29% volilnega telesa lahko predlaga državnemu zboru v sprejem zakon. Navedeni odstotki so resda nizki, a zgoraj navedene prepovedi pri razpisu zakonodajnega referenduma na določenih področjih, vendarle kažejo na to, da se je z zadnjimi ustavnimi spremembami v pomembnem delu omejilo dostop do odločanja ljudstva na zakonodajnem referendumu. Kristan (2013) opozarja celo na to, da navedene prepovedi demantirajo 3. člen ustave. Po avtorjevi oceni je bila ljudstvu odvzeta lastnost nosilca oblasti, saj naj bi zakonodajni referendum pravzaprav izgubil svoj smisel, saj ga, predvsem na podlagi prepovedi glasovanja o davkih, carinah in ostalih obveznih

dajatvah, ne bo moč razpisati praktično o nobenem pomembnem vprašanju, kamor spadajo vprašanja povezana s socialno zakonodajo, šolstvom, znanostjo, kulturo, ipd.

Spremembe referendumске zakonodaje so bile potrebne, saj je v preteklosti večkrat prihajalo do zlorabe tega pomembnega instrumenta neposredne demokracije za blokado zakonodaje državnega zbora (prav tam). Dostop do odločanja na zakonodajnem referendumu se je otežil, kar pa v prihodnosti prinaša še več odgovornosti na ramena izvoljenih predstavnikov ljudstva. Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da so se mehanizmi neposredne demokracije, na podlagi zadnjih ustavnih sprememb, v resnici oslabili, medtem ko se je, posledično seveda, koncept posredne demokracije okrepil.

5 ZAKLJUČEK

»*Salus publica suprema lex esto.*« Kranjc (2006, 224)

Razprave o demokraciji so v družboslovju nepogrešljive. Dandanes, v obdobju finančne, gospodarske, moralne in ponekod tudi politične krize, se pogosto pojavljajo pozivi h korenitim družbenim spremembam. Znotraj omenjenih razprav nekateri vidijo rešitev v opustitvi liberalne tržne ekonomije, drugi predlagajo opustitev predstavniške demokracije, spet tretji pa pozivajo k totalni zavrnitvi vsakršne državne avtoritete. Pojavljajo se še mnogi drugi predlogi, a jih na tem mestu ne gre omenjati. O težnjah po krepitvi mehanizmov neposredne demokracije je v javnosti veliko govora. Skladno z citatom, ki smo ga ponudili v začetku četrtega poglavja pričujoče naloge (*Quod omnes tangit, ab omnibus approbetur*), se pojavljajo predlogi, ki gredo v smeri odločanja ljudstva o vseh najpomembnejših družbenih odločitvah (glej Kristan 2013). Kakšno pot je ubrala Slovenija smo predstavili v podpoglavju številka 4.4. Ugotavljanje ali je izbrana pot pravilna ni nekaj kar smo opredelili med cilji pričujoče naloge. Cilji so bili povezani predvsem s tem, da se na deskriptivni ravni predstavi oba najpomembnejša demokratična koncepta, posredno in neposredno demokracijo, ob tem pa ugotoviti še ali se omenjena koncepta medsebojno izključujeta.

Na začetku zastavljena hipoteza, »koncepta posredne in neposredne demokracije se ne izključujeta, temveč se v modernih državah ustrezno dopolnjujeta«, se je, skozi deskriptivno predstavitev lastnosti obeh konceptov, izkazala za pravilno. Sodobni politični sistemi so resda večinsko vezani na koncept posredne demokracije, a dejstvo je tudi, da imajo vsi ti sistemi vgrajene mehanizme neposredne demokracije obenem. Na primeru slovenske ustavne ureditve smo prikazali "sobivanje" obeh konceptov, čeprav je prevladujoč koncept še vedno koncept posredne demokracije. Vrednost in pomembnost mehanizmov neposredne demokracije v sodobnih, predstavniških sistemih se kaže v tem, da spodbujajo izvoljene predstavnike ljudstva k temu, da pri presojanju predlogov različnih javnih politik bolj dosledno upoštevajo in branijo javno dobro (Haskell 2001; Matsusaka 2005). Obenem pa ti mehanizmi predstavljajo pomembno dopolnilo posrednega odločanja (Kocjančič in drugi 2006). Slednje se zdi uspešno zlasti v primerih, ko izvoljena politična elita ne najde ustreznega soglasja, odločitve pa se bolj kot na izrazito strokovne zadeve (npr. ekonomske, pravne, ipd.), nanašajo na odločitve, ki kreirajo javne vrednote.

Sodobni politični sistemi v razvitem svetu so demokratični. Demokratični pa so lahko toliko časa, kolikor časa oblast v družbi izhaja iz ljudstva. Umetno ustvarjeni dualizem posredna – neposredna demokracija je tu drugotnega pomena, če se znotraj političnega sistema sprejemajo odločitve, ki v ospredje postavljajo kolektivne interese državljanek in državljanov. Gornji citat lepo ponazori vodilo, ki naj prevlada v družbi: *Javna blaginja naj bo najvišji zakon*. Za konec naj ponudimo še razlago navedenega reka, katerega avtor je Cicero:

Rek izraža bistvo problema sleherne politične oblasti. Njeni nosilci namreč vse prepogosto gledajo v svojem položaju po eni strani samoumevno potrditev svoje izjemnosti, po drugi strani pa priliko, da se z njim okoristijo. To seveda nujno vodi v propad države in oškodovanje skupnosti. Temu bi se bilo mogoče izogniti le tako, da skušali nosilci političnih funkcij vsaj v enaki meri kot svojim, služiti tudi skupnim koristim. To pa pomeni, da bi jemali svojo funkcijo kot odgovornost do skupnosti in do rodov, ki jim bodo sledili. Javna blaginja bi jim morala biti cilj in kriterij pri njihovih odločitvah. Na temelju miselnosti, ki jo izraža gornji rek, lahko potem iz politike nastane politična kultura. (Kranjc 2006, 224)

Na podlagi zavedanja, da neposredna demokracija v sedanjosti nima potenciala, da v celoti izrine posredno demokracijo, gornja razlaga lahko služi kot dragoceno vodilo demokratično izvoljenim predstavnikom ljudstva, ki v našem imenu odločajo o veliki večini pravil, v skladu s katerimi v družbi živimo in sobivamo z drugimi ljudmi. Posredna demokracija ni anti – demokracija. Posredna demokracija je demokratični koncept, ki v kombinaciji z določenimi oblikami neposredne demokracije, predstavlja prevladujoč model upravljanja sodobnih družb.

6 LITERATURA

- Budge, Ian. 1996. *The New Challenge of Direct Democracy*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Brito Vieira, Monica in David Runciman. 2008. *Representation*. Cambridge: Polity Press.
- Burke, Edmund. 2009. *Reflections on the Revolution in France*. Oxford: Oxford University Press.
- Canovan, Margaret. 1998. Hannah Arendt: Republicanism and Democracy. V *Liberal Democracy and its Critics*, ur. April Carter in Geoffrey Stokes, 39 - 57. Cambridge: Polity Press.
- Carter, April in Geoffrey Stokes, ur. 1998. *Liberal Democracy and its Critics*. Cambridge: Polity Press.
- Carter, April in Geoffrey Stokes, ur. 2009. *Democratic Theory Today*. Cambridge: Polity Press.
- Cerar, Miro. 2013. Dostopno prek: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=99045>, (16. julij 2013).
- Crick, Bernard. 2005. *In Defence of Politics*. New York: BookEns.
- Dahl, Robert. 2006. *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: Chicago University Press.
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- Fink – Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garsten, Bryan. 2009. Representative Government and Popular Sovereignty. V *Political Representation*, ur. Ian Shapiro, Susan Stokes, Elisabeth Wood in Alexander Kirshner, 90 - 110. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grad, Franc. 2004. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list.
- Haskell, John. 2001. *Direct Democracy or Representative Government? Dispelling the Populist Myth*. Colorado: Westview Press.
- Heywood, Andrew. 2004. *Political Theory*. London: Palgrave Macmillan.
- 2007. *Politics*. London: Palgrave Macmillan.
- 2012. *Political Ideologies*. London: Palgrave Macmillan.
- Klosko, George. 2013. *History of Political Theory: Ancient and Medieval*. Oxford: Oxford University Press.
- Kocjančič, Rudi, Ciril Ribičič, Franc Grad in Igor Kaučič. 2006. *Ustavno pravo Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za upravo.

- Kranjc, Janez. 2006. *Latinski pravni reki*. Ljubljana: GV.
- Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kristan, Ivan. 2013. Le še okras za reklamne namene? *Delo*, (19. februar).
- Kukathas, Chandran. 1998. Friedrich Hayek: Elitism and Democracy. V *Liberal Democracy and its Critics*, ur. April Carter in Geoffrey Stokes, 21 - 38.
- Lipset, Martin. 2003. Political Man: The Social Basis of Politics. V *The Democracy Sourcebook*, ur. Robert Dahl, Ian Shapiro in Jose Antonio Cheibub, 56 - 64.
- Lukšič, Igor in Jernej Pikalo. 2007. *Uvod v zgodovino političnih idej*. Ljubljana: Sophia.
- Lupia, Arthur in John Matsusaka. 2004. New Approaches to Old Questions. *Annual Reviews of Political Science* 7: 463 - 482.
- Macpherson, Crawford. 2012. *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Matsusaka, John. 2005. Direct Democracy Works. *Journal of Economic Perspectives* 19: 185 - 206.
- Milbrath, Lester. 1982. *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?* New York: University Press of America.
- Parry, Geraint. 2005. *Political Elites*. Colchester: ECPR Press.
- Pavčnik, Marjan, Miro Cerar in Aleš Novak. 2006. *Uvod v pravoznanstvo*. Ljubljana: Uradni list.
- Pitkin, Hanna. 1967. *The Concept of Representation*. Los Angeles: University of California Press.
- Przeworski, Adam. 2003. Minimalist Conception of Democracy: A Defense. V *The Democracy Sourcebook*, ur. Robert Dahl, Ian Shapiro in Jose Antonio Cheibub, 12 - 16.
- Runciman, David. 2009. Hobbes's Theory of Representation: Anti – democratic or Proto – democratic? V *Political Representation*, ur. Ian Shapiro, Susan Stokes, Elisabeth Wood in Alexander Kirshner, 15 - 34.
- Ryan, Alan. 2013. *On Politics. History of Political Thought: From Herodotus to the Present*. London: Penguin Books.
- Saward, Michael. 2006. Representation. V *Political Theory and the Ecological Challenge*, ur. Andrew Dobson in Robyn Eckersley, 183 - 199.
- Schmitter, Philippe in Terry Karl. 1991. What Democracy Is and Is Not. *Journal of Democracy*: 114 - 120.
- Schumpeter, Joseph. 2003. Capitalism, Socialism and Democracy. V *The Democracy Sourcebook*, ur. Robert Dahl, Ian Shapiro in Jose Antonio Cheibub, 5 - 11.

- Ustava Republike Slovenije (URS)*. Ur. l. RS 331/1991 (23. december 1991).
- Ware, Alan. 1996. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Wikipedia. 2013b. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Winston_Churchill, (4. julij 2013).
- Wikipedia. 2013c. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Collaborative_e-democracy, (11. julij 2013).
- Wikipedia. 2013a. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Alan_Coren, (22. julij 2013).
- Zajc, Drago. 2005. *Politika človekovih pravic*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2013. Razvoj politologije v Sloveniji. *Teorija in praksa* 50 (2): 317 - 329.
- Zakon o referendumu in ljudski iniciativi (ZRLI)*. Ur. l. RS 15/1994 (8. marec 1994).
- Žižek, Slavoj. 2013. Ne potrebujemo več enotnosti, ampak več razlike. *Sobotna priloga*, (2. marec).

